Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (9613) | Вторник, октябрь 8, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ЮБИЛЕЙГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка чедип алдынган чеднишкиннер дугайында колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының күш-ажылчы рапорттары республиканың ажыл-агыйларындан СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге келири үргүлчүлеп турар.

Республиканың 30 чыл юбилейинге ужурашпышаан, Тычаның Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының коллективи 9.407 гектар шөлдүң тараазын ажаан алырын дооскаанының, аңгыс андарылгазының планын күүсеткениниң дугайын рапорттап тур.

Күрүнеге эзт садарының тос айлар планын чеди ажыг хуурга, дүктүүн он тос хуурга болгаш сүттүүн ийи хуурга ажыр күүсеткен.

Бөдүүн мал чеми белеткээри ажыл-агыйда үргүлчүлеп турар. Сигген белеткээриниң, витаминниг сиген далганы бүдүрериниң планын күүсеткен турар.

СОВХОЗ ДИРЕКЦИЯЗЫ, ПАРТКОМ, АЖЫЛЧЫН КОМИТЕДИ.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң ажыл-ишчилери юбилейге төлептиг белекти белеткээн. Күрүнеге тараа садарының беш чыл болгаш бо чылдың планнары ол дараалашкаа-биле 116 болгаш 109 хуу күүсеттинген, ажаан алышкын болгаш аңгыс андарылгазы дооскан. Бөдүүн мал чемери белеткээриниң планын чүс хуу күүсеткен. Мал кажааларын кышка белеткээрин октябрь 20-де бүрүн дооскаан колхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген.

Х. СЮРЮН, колхоз даргазы.
Д. ХЕРТЕК, партком секретары.

Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан, «Тээли» совхозтуң ишчилери күрүнеге тараа садарының беш чыл планын 166 хуу күүсеткен, дүжүт ажаан алышкының дооскан, тараа садарының бо чылда планын 102,8 хуу боттандырган. Тараа культураларының картофельдиң үрезинин үруп алган.

Малчыннар база-ла чеднишкиннинг ажылдааш, дүк садарының чыл планын 103,6 хуу күүсеткен. Бөдүүн мал чемерин белеткээриниң планын үш хуурга ажырган.

О. КАРА-ДОҢГАК, совхоз директору.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ГДР-ДЕ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

БЕРЛИН. Октябрь 5. **(СЭТА-ның тускай корр.).** Герман Демократтыг Республика улуг байырлалдың бүдүүзүнде турган. Ийи-де хонгаш республиканың ажылчы чоннары Германияның төөгүзүнде ажылчыннарының болгаш тараачыннарның төөгүде биргги социалистиг күрүнезиниң 25 чылын демдеглээр. ГДР-ниң найысылалын байырлал шинчи кинр шимеп дерип каан турган. К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң портрет чуруктарын, ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң акы-дуңма социалистиг чурттарының күрүне туктарын, лозунгларны, күш-ажылчы тиилелгелериниң чурагайларын көргүскен транспарантыларны шөлдерде болгаш кудумчуларда, бажыңнарның кырында аскылаан. Аажок улуг өскен кызыл пестерде: «эш Брежнев кирип моорланар», «В. И. Ленинниң партиязыбиле болгаш ,чурту-биле кезээ мөңгеде кады!», «ГСЧП—СЭКП-биле!», «Фройндшак—найырал!» деп, байыр чедиришкиннериниң сөстерин бижээн Совет улуска, СЭКП-ге бодунуң акы-дуңма ёзузун сагыш-сеткилдиң ханызындан илередир, совет аалчыларга ужуражыр дээш ол хүн Берлиниң чүс-чүс муң ажылчы чоннары кудумчуларга үүнүп келген.

Республиканың юбилейинің байырлалыга киржирин-биле ол хүн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы аңаа чедип келген.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң күрүне туктары база байыр чедирген транспарантылар-биле шиметтинген Шенефельди аэродромунга эш Л. И. Брежневти, делегациязының кежигүннерин ГСЧП-ниң ТК-ның Биргги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери Г. Аксен, Г. Варнке, Г. Гофман, Г. Грюнеберг, В. Кроликовский, В. Ламберц, Г. Миттаг, Э. Мюккербергер, А. Нойман, А. Нордеи, П. Фернер, К. Хагер, Ф. Эберт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, республиканың чазаның кежигүннери, ГДР-ниң национал фронт партияларының болгаш массалыг организацияларының каттыжышкыннарының удуртукчулары уткаан.

Уткаанларның аразында ол ышкаш совет партия-чазак делегациязының составында кирип турар ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Т. Ефремов, Германияда совет шериглер бөлүүнүң командылакчызы, армия генералы Е. Ф. Иванов, совет элчи черинің болгаш ГДР-де өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери турган.

Аэродромнуң шөлүнге чепсектиг күштериниң үш хевирлериниң; чадаг шериглериниң, ужудукчуларының, далайжыларының хүндүлел таңнымы чыскаалыпкан.

Тус черниң-биле 14 шак турда, тускай самолёт кээп хонупкан. Эш Брежневти, совет партия-чазак делегациязының кежигүннерин эштер Э. Хонеккер, В. Штоф, Х. Зиндерман самолёт чанынга чүректиг ханызындан, акы-дуңмалышкы ёзу-биле, уткаан. Совет аалчыларга пионерлер боодал чечектерни тудускан.

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың гимннери чаңгыланып үнген.

Артиллериянын 21 удаа даштаашкыны-биле салют дириирип үнген.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер хүндүлел таңнымын эргин эрткеннер. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, делегациянның кежигүннери уткып келгеннер-биле база Берлиниң чурттакчылары-биле чүректин ханызындан ужуражканнар.

Аэродромга чыглып келген чүс-чүс берлинчилер совет аалчылар-биле дириттиг адыш часкаашкыны-биле, байыр чедирип ужуражканнар.

Эштер Л. И. Брежнев, Э. Хонеккер; совет делегациянын кежигүннери болгаш ГДР-ниң удуртукчулары машиналарга олурупкан. Мотоциклистернің хүндүлел эскортунга үдедип алгаш олар хоорайже чорупкан.

Хоорайның шөлдериниге болгаш кудумчуларынга, бүгү-ле оруктарга оларны чүс-чүс муң кижилер уткаан. «Кирип моорланар!», «СЭКП—ГСЧП-биле!», «Совет Эвилели-биле кезээ мөңгеде кады!» деп немец болгаш орус дылдарга изиг байырны чедирип, дириттиг адыш часкаан турган. Берлиниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын уткаан.

Совет партия-чазак делегациязын ГДР-ниң найысылалының ажылчы чоннарының чүректиг ханызындан уткааны ГСЧП-ниң база СЭКП-ниң, ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң, ийи чурттың улустарының акы-дуңма найыралының уттундурбас көргүзүү болган.

Эш Л. И. Брежневке ГДР-ниң дээди шаңналын тывыскан

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр). Октябрь 6-да Нидерейхаузен ордуга ГСЧП ТК-ның Биргги секретары Э. Хонеккер Герман Демократтыг Республиканың дээди шаңналын—Карл Маркс орденин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке эш хуузунда чылыг найыралдыг байдалга тывыскан.

ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, республиканың чазаның кежигүннери шаңнал тывысрының ёзулалынга киришкен. ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының кежигүннери —эштер А. А. Гречко, А. А. Громыко, П. М. Машеров, К. Ф. Катушев, Литваның КП ТК-зының биргги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орулакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Т. Ефремов олар база аңаа турган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков биле А. М. Александров олар база киришкен.

Орден тыспын турда эш Э. Хонеккер сөс ап чүве чугаалаан.

ГДР-ниң тургустунганының 25 чыл оюнуң байырлалында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак делегациязы чоруп турар.

ЧУРУКТА: ГСЧП ТК-ның Биргги секретары эш Э. Хонеккер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке Карл Маркс орденни тыспын тур. СЭТА. (Чурукту фототелеграф-биле алган.).

Эш Э. ХОНЕККЕРНИҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим совет эштер!

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитеди, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Соведи болгаш Министрлер Чөвүлели менээ даалга берген. Мен ону улуг алдар кылдыр хүлээп алгаш, улуг өөрүшкү-биле күүседир мен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комителиниң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс орденни тыспырын менээ дааскан. Социалистиг немец ажылчын-тараачын күрүнениң бо улуг шаңналын тывыспышаан, Герман Демократтыг Республиканың партия болгаш күрүне удуртулгазы эш Леонид Ильич Брежневтиң марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгези дээш демиселге, социалистиг күрүнелерниң дем-каттыштырылгазының күүзүүн болгаш чаңгыс-эвин быжыглаарыга, СЭКП болгаш ГСЧП-ниң дайынчы эвилелин быжыглаарыга, ССРЭ болгаш ГДР-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг акы-дуңма кады ажылдажылганы быжыглаарыга оон киирип турар канчаар-даа аажок улуг салыышкының болгаш ачы-хавыазын үнелеп турар.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Силерни улуу-биле хүндүлээр, эргим эш Леонид Ильич. Кижи төрелгетеннин депшилгезиниң баштакчызы болур бодунуң хостакчы хүлээлгезин чижеглеп чок бердиниишкин-биле күүседип турар Лениниң партиязының болгаш чуртунуң кол төлээлекчизи кылдыр бистин республиканың чогу эш Брежневти санап турар.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң бүгү амыдыралы болгаш революсчу бүгү ажыл-чорудулгазы Карл Маркстың, Фридрих Энгельстин болгаш Владимир Ильич Лениннин бүгү улустарга эртемге үндезилеп айтып берген улуг сорулгазының оруу—коммунистиг чырык келир үеним чаагай идеялары-биле сырый холбашкан.

Силер бодуңарның медерелдиг бүгү амыдыралыңарны, Николай Островскийниң коммунистерниң ролюнуң дугайын кончуг-ла шын тодарадып чугаалааны ышкаш, кижи төрелгетеннин эң-не чаагай херээнге тураскааткан Силер, эргим эш Леонид Ильич.

Социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузары дээш, тайбың болгаш делегейниң айыл чок чоруу дээш канчаар-даа аажок улуг демиселдин бүгү участоктарыга Силер бодуңарны лениничи хевирниң шылгаттынган дайынчызы, удуртукчузу кылдыр көргүзүп турар силер.

Бистер Силерге Карл Маркс орденни ГДР-ниң тургустуганының 25 чыл оюн демдеглээн хүнүү таварыштыр тыспын тур бис. Ол чорук улуг ужуруткалыг. Чүте дээрге, Герман Демократтыг Республика немец ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ооларының хостакчы маадырлыг чоруунуң түңнелинде тыптып келген. Улуг Октябрь, Ленин болгаш оон тургусканы Коммунистиг партия боттарының чайынанчак үлегерчижээ болгаш доктаамал дузаламчызы-биле Карл Либкнехтин, Роза Люксембургтуң болгаш Эрнст Тельманның удуртуп турганы немец пролетариаттың революсчу күштеринге улуг салдарны чедирип, Германияның Коммунистиг партиязының үүрүнге немец ажылчын эдгының дайынчы марксисчи-лениничи партиязын тургузарынга дузалаан.

Каттышкан ажылчын аңгының удуртулгазы-биле күш-ажылчы чоннун 25 чыл бурунгаар Герман Демократтыг Республиканы парлааш, немец черге биргги социалистиг ажылчын-тараачын күрүнеи тургузуп алырынга Совет Армияның 1945 чылдың майда чедип алган хостакчы эрес-маадырлыг чоруу шиитпирлиг рольду ойнаан.

Улуг Октябрьның ооларды, Ленин чуртунуң дайынчылары Рейстахтың бажыңының кырынга Кызыл туӊту қинскидип үндүргеш, бисти фашизмден хостап, биске тайбыңны тыспын берген. Ооң-биле кады олар Ленин чуртунга эң баштай боттанган Карл Маркстың өөрединиң тиилелгелиг боттаныышкынының бүгү-нинити ужур-дузаазын ооң Төрээн чуртунга база эккелгеннер.

Шылгаттынган лениничи, хостакчы Совет Армияның генералы эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс ордениа тыспын тура, Герман Демократтыг Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары тиилелгенің үндезини болган лениничи-ленинизмниң эртемниг теориязы болгаш дуржулгазы дээш СЭКП-ге, улуг совет улуска өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Бистин Герман Демократтыг Республикавыстын 25 чыл төөгүзүнүң дургузында Лениниң партиязы болгаш күрүнеи бистиң эң эки өөнүктериниз, аңгы талазы-биле коммунистиг улуг чакыыс боор келген. Бичалзажок бис Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП-ниң лениничи удуртулгазын баштаан келген сеелгу он чылдарның дургузунда делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң кайы хире көдүрүп күштелгенин, социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазының күүзүүнүн болгаш сырый каттыжыышкынының кайы хире быжыкканының дугайын бөгүн маңаа чугаалаарын чөпшээреп көрүнер.

Факт факт болуп артар: бодунуң кол күжү болур ССРЭ-ни долгандыр социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазының сырый каттыжышкыны моон мурнунда кажан-даа бөгүнгүзү мышкаш мидыг бузулбас быжыг турбаан. Бистин социалистиг кады ажылдажылгазыстың өзүп турар күүзү болгаш чаңгыс эви делегей политиказының чорудуушкунунга кажан-даа бо хире ханы салдарны чедирип турбаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң кайы хире улуг салдарлыын, бистин планетавыска тайбының болгаш делегейниң херээнге совет улустың коммунизмнің оруу-биле улам бурунгаарлаашкыны болгаш база ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазының кайы хире улуг салдарлын бо хүн бүгү чурттарның миллион-миллион кижилери медереп билип турар.

Делегейниң Лениничи шаңналының лауреады эш Леонид Ильич Брежневтиң чыл буруңгаар тайбыңга ыракшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезинге кылган программнын чугаазы чер-делегейнин бүгү будуңларынга делегей харылзааларының талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база быжыг тайбыңны чедип алырының боттуг оруун айыткан.

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи, улуг бодакчы болгаш революсчуның -эдын эдилээн Карл Маркс орденин Лениниң партиязы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга улуг сеткил ханыышкын-биле тыспын тур бис.

Карл Маркстың: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп өндүр улуг кыйгырыын Лениниң партиязы, Лениниң чурту херек кырында боттандырып турар. Герман Демократтыг Республиканың чону эрткен 25 чылдың дургузунда бистің партияларывыстың, күрүнелеривистің болгаш улустарывыстың найыралын болгаш эвилелиге ол лозунгун канчаар күүсеттинип келгенин бодунуң дургузулгазындан билген.

Бөгүн ГДР-ниң тургустуганының 25 чыл болган оюнуң хүнүнде бистер Силерге улуг совет улустуң төлээлекчилери: эргим эш Леонид Ильич Брежнев, совет партия-чазак делегациязының кежигүннери, эргим эштер силерге, ГДР болгаш Совет Эвилелиниң арызында кезээде эвилел болгаш акы-дуңма найырал Герман Демократтыг Республиканың бүгү хамаатыларының хүн бүрүдеги бодалының болгаш ажыл-чорудулгазының херээ апарган, хан-дамырдан тудуш херээ апарган деп, Силерге чугаалаан тур бис. Ол чорук бисти өөрүшкүже болгаш тиилелгенің бүзүреливе хей-аът киирип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Карл Маркс орденин улуг өөрүшкү-биле тыспын турарывыс бистин улуг интернационалчы хүлээлгевисти күүседип турарывыстың база бир илергеллээшкинин болур.

Лениниң партиязы болгаш чурту-биле быжыг чаңгыс эпке туржуп алгаш социализм, коммунизм херээнің тиилелгези дээш демиселге, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге боттарывыстың салыышкынывысты моон соңгаар-даа киирер бис деп бүзүредигни Карл Маркс орден-биле кады Карл Маркстың төрээн черниң коммунистериниң хүлээп ап көрүнер! **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкынары.).**

* * *

Эш Э. Хонеккер Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң докталын номчуп дыңнаткан. Докталда мынча дээн:

Марксизм-ленинизм идеяларының тиилелгези дээш, социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнеиң күүзүү-биле чаңгыс эвин быжыглаары дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының аразында дайынчы эвилелди, Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың улустарының аразында найыралды, акы-дуңмалышкы ёзуну, бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыктырары дээш демиселге шылгарңгай ачы-хавыалының хүлээп көргеш, Герман Демократтыг Республиканың тургустуганының 25 чыл оюнга холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс орденин тыспыр.

Чыылганнар дириттиг адыш часкаан турда, эш Э. Хонеккер эш Л. И. Брежневке Карл Маркс орденин бергеш, аңаа чүректиг ханызындан изиг байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев харын кылдыр чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Хонеккер!

Хүндүлүг эштер!

Меңээ аажок эргим үнелиг шаңналды тыспын турары дээш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединге, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниге болгаш чазаанга изин-биле өөрүп четтирдим.

Меңээ хамаарыштыр чугаалаан чаагай сөстерінер дээш база Силерге четтирдим. Ол сөстерни хамыктың мурнунда бистің лениничи партиявыстың интернационалчы политиказын хүлээп көргени, бистің улуг совет улузувусту акы-дуңма ёзузу-биле көрүп турарының илерели кылдыр көрүп тур мен.

Мындыг үеде бистің холходдарывыстан туттунчуп алгаш эрткен улуг оруувустуң дугайы кижи сагыжына чайгаар-ла кирип келир-дир. Ону даан бодаашкын кылдыр билбейн-дир мен. Делгеренгей экономиктиг кады ажылдажылганы таарыштыр тургузары-биле холбаалыг ажыл-херектер, ГДР-ниң делегейге туруштарын быжыглаар талазы-биле дем каткан базымнар, тайбының болгаш делегейнин аймык чок чоруунуң үүрүнде эп-сеткил каттыштырылгалыг хемчеглер сагышка кирип келир-дир.

Бот-боттарын ханы билчир чорук, бот-боттарының чедишкиннеринге шынчы сеткил-биле идепкейлиг сонуургал, бүгү-ле принципиалдыг айтырыгларга эп-сеткилди дээштиг каттыштырар чорук—бистің харылзааларывыстың сөстүң эң долу болгаш бедик утказы-биле алырга, интернационалчы харылзааларывыстың өскерлиш чок оизаланып турар үүлү ол.

Силерниң республикацар 25 чылын демдеглеп турар бо хүннерде СЭКП Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу, Совет Эвилелиниң чазаа бистің партияларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың найыралын моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле калбартын, быжыглаар деп шинтпирлиин онзалап демдеглексей-дир мен. Силерниң бүгү-ле ажыл-херектерінерге болгаш эгелээшкинерінерге силерниң-биле бис, эргим эштер! **(Адын часкаашкыны).**

Бо орденни хүлээп албышаан, ооң аддары дээш бо орденни тургускан болгаш коммунистиг шимчээшкининиң төрүттүгени ады-биле холбаалыр-дир.

Бодуңарны ханы билгиш кижилер-дир мен. Владимир Ильич Лениниң чайынналдыр хөгжүткени болгаш үргүлчүлээни, Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстин өөредин будун чартык чүс чыл дургузунда кижилерниң угаан-бодалын бодуиче шуут-ла хандыкшыдын келди. Эртемниг мировоззрение болур марксизм-ленинизмде амыдыралчы чорукту болгаш күштүң алызындан эгээртинмес үнер дезу бар. Ол дээрге революсчу практиканың боду-дур. Чаңгыс черге таптаашкынга, консерватизмге, шаптыланчак чорукка өөрүшкек ол өөредиг амыы үениң эртемниниң, политиктиг бодалдың, революсчу хөделиишкининиң бүгү чедишкиннерин бодунда сиңниктирген. Амыдыралдың мөңге ногаан ыяжы мышкаш ол өөредиг үргүлчү сайзыраа, чаа идеялар болгаш түңнелдер-биле баймы турар.

Амыы үениң эң чугула айтырыгларынга харыларны харын ынчангаш марксизм-ленинизмдеи тып турар бис. Боттарының амыдырал-чуртталгазының утказын ажылчы чоннарның аас-кежин дээш демиселде кылдыр көрүп чоруур миллион-миллион кижилер ынчангаш ол өөредиге үдеп-лээш, сырый каттыжып турарлар. Кижи төрелгетеннин эң дээрё идеялдарын ынчангаш ол өөредиг-биле, марксисчи-лениничи идеалдар дээш демиселбиле холбавлыг.

Ол демиселге, Маркстың—Энгельстің — Лениниң чыгыларын амыдыралга боттандырар талазы-биле бүгү чурттарның коммунистерниң төөгүлүг ажылынга киржири улуг харысалга болгаш улуг аас-кежин-дир. Ынчангаш эртемниг коммунизмнің үндезилекчизиниң адын эдилээн орден меңээ сорук киирикчи өндүр улуг чүүл болур.

Силерге база катаа чүректиг ханызындан өөрүп четтирдим, эргим өөнүктер. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

* * *

ГСЧП ТК-ның удуртукчулары, оске-даа немец эштер, ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының кежигүннери эш Л. И. Брежневтиң бедик шаңнал-биле шаңнатканына таварыштыр аңаа чүректиг ханызындан бәйыр чедирген.

Республиканың мурнакчы коллективтерин Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Бүдүрүлгени чедиишкиннери чедип алганы дээш база Совет Тываның 30 чыл ою-биле холбаштыр **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии**-биле шаңнаары болза:

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазын.

Кызылдың № 3 чүк автобудурулгезинин № 2 автоколонназын.

Барыын-Хемчиктин район эмнелгезин.

Кызылдың № 2 чүк автобудурулгезинин чолаачылар бригадазын (бригадири эш Н. И. Осипенко).

Кызыл-садыгның № 9 магазинининг садыгжылар бригадазын (бригадири эш П. Б. Быкова).

Тыва респотребсоюзтуң Каа-Хем райпозун.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозун.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң мал чеми белеткээр бригадазын.

Кызылдың элгы заводун.

Кызылдың № 7 ясли-садын.

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Могай сүт-бараан фермазын.

Таңды районнуң «Революциянын чалбыжы» совхозунуң хойжу бригадазын.

Кызыл хоорай Совединиң «Кяк-Тей» совхозунуң куш фермазын.

Эрзин районнуң чоннун амыдырал хандырылга комбинадын.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе районнуң Культура бажынын.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септиң харылзаа белдирин.

Кызылдың эзт комбинадынын мал согар цех эвлээн (мастери эш Шмакова).

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозун.

Тыва республиканың радиотелевизия дамчыдылга төвүнүң «Орбита» космос харылзаа станциязын.

Тыва АССР-ниң Коммунал ажыл-агый министерствозунуң «Тыва коммунэнергозун».

Бии-Хем районнуң Туран № 2 ортумак школазын.

«Красноярскуголь» комбинаттың Каа-Хем хөмүр-даш разрезин.

Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйын.

«Главкрасноярскстудтуңуң» тудуг механизациязының № 14 механизация эргелелин.

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың № 1 ортумак школазын.

Автоорук тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң Хандагайтыда № 1473 орук-бүдүрүлге эргелелин.

«Тыва хобальт» комбинаттың Хову-Аксы руднигин.

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң № 3 хойжу бригадазын.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузун.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Эзер-Хавак сүт-бараан фермазын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары.
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1974 чылдың октябрь 7.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА ХОЛБАШТЫР СЭКП ОБКОМУНУҢ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ ДЫҢНАДЫГ

Совет Тываның 30 чылының байырлалынга келгеи киржикчилерни октябрь 9—10-да эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 22 шакка чедир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралдаар залынга бүрүткээр (II каыт, 40 дугаар өрээл).

Совет Тываның 30 чылынга холбаштыр

Октябрь 8-те 14 шакта Кызылдың Гастелло аттыг культураның болгаш дыштанылганың парыгынга Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннерниң делегелгези ажыттынар. Делгелге хүннүңве 10 шактан 18 шакка чедир ажылдаар.

Октябрь 10-да 10 шакта паркка Тываның чурукчуларының чогаалдарының делгелгезин ажыдар.

Октябрь 11-де хүндүскүүн 12 шакта В. И. Лениниң турасказалынга чечектер салыр.

Ол-ла хүн 14 шакта Политиктиг чыгыдыышкын бажыңынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы ажыттынар.

Октябрь 12-де эртенгиниң 10 шакта В. И. Ленин аттыг шөлге Кызылдың ажылчы чоннарының митинг-демонстрациязы болур. 14 шакта «Хүреш» стадионунга спортчу маргылдаалар эгелээр.

Октябрь 13-те эртенгиниң 10 шакта ипподромга ат спортунуң маргылдаалары эгелээр.

КОМИССИЯ.

Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдеринге холбаштыр

ШЫЛГАЛДАНЫ ТУДУП ШЫДААН

Өвүрнүң партия организациязы партдокументилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш ону эрттирип турарының үезинде партийжи организастыг ажылга элээн эки дуржулганы чедип алган. Партия документилерин солуурунуң дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч) Пленумунуң доктаалын күүседип тура, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин күштелдирер, коммунист бүрүзүнүң идепкейин бедидер база сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партия райкому болгаш эге организациялар шудургу ажылды чоруткан.

Партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан ажылдарының түңнелин баштай партия эге болгаш бригада организацияларының хуралдарында, ооң соонда СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалажып көрген. Ук айтырыгны ынчаар көөрүнүң мурнунда чер-черде партийжи ажыл-керектің байдалын баш бурунгаар хандыр сайгарып көрген турган. Ынчан кол кичээнгейин партийжи ажылдың партдокументилер солуушкунунуң мурнунда үезинде болгаш ол эрткен соонда кандыг болганын дециннеп угландырган.

Хуралдарга болгаш СЭКП райкомунуң пленумунга коммунистерниң идепкейинин дыка белдээнин онзалап демдеглээн. Оларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн, хей-аъттының кааа-даа дораан эскерип болур. Хуралдарга санал бээр коммунистер көвүдээн, саналдарның шыңары база белдээн. Индирге үнген кижи бүрүзүле партдокументилер солуушкуну коммунистерге кайгамчык чугула болуушкун болган — деп, орук участогунуң ажылчыны К. Деспижек чугаалаан.— Ол чорук партия кежигүннериниң хей-аъдын көдүрген. Ынчангаш даандырган ажыл-херээвис дээш харыысалгавысты улам бедидер ужурлуг бис.

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны М. Д. Дыртык партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан бүгү айтырыглар күш-ажылчы коллектив бүрүзүн беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринче угландырган дээрзин айыткан.

Коммунистерни бүдүрүлгениң шинтпирлиг участоктарынга таарыштыр тургускан. 1973 чылда чүгле мал ажылынче бешин 17 коммунистиң эки түра-биле үнгениниң соонда районнуң коммунистериниң 73 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Ол коммунист малчыннардан Доңгак Кандидат 97, Моңгуш Мөнге 98 хураганны бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр доруктурып алган.

«Торгалыг» совхозтуң партия организациязы партдокументилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш солуушкунуң үезинде бодунуң ажылын элээн экижиткен. Ооң түңнелинде чүс ажыг коммунистерниң 81 хуузу бүдүрүлгеде ажылдап турар. Оларның барык-ла дөгерези ажыл-ишке үлегерни көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Агаар-бойдустуң байдалы бо чылын ол совхозтуң девискээринге берге болган. Малды хур кыш ажырарынга кол негелде быжыг чем-суурну тургузары апарган. Байдалдың бергезин өөренип көргеш, ук харыысалгалыг ажылче коммунистерни чоруларын партия организациязының хуралы шиитпирлээн. Мал чеми белеткээр механизаттаттынган бригаданы тургускан. Эш М. Саная бригадирлээн ол бригадада партбөлүкту Серембил Маадыржап удуртуп турар. Бригада бодунуң планын 2,5 катап ажыр күүседипкен. Пафтия эге организацияларының болгаш бөлүктериниң масса-политиктиг коммунистерге кайгамчык чугула болуушкун болган — деп, орук участогунуң ажылчыны К. Деспижек чугаалаан.— Ол чорук партия кежигүннериниң хей-аъдын көдүрген. Ынчангаш даандырган ажыл-херээвис дээш харыысалгавысты улам бедидер ужурлуг бис.

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны М. Д. Дыртык партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан бүгү айтырыглар күш-ажылчы коллектив бүрүзүн беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринче угландырган дээрзин айыткан.

Коммунистерни бүдүрүлгениң шинтпирлиг участоктарынга таарыштыр тургускан. 1973 чылда чүгле мал ажылынче бешин 17 коммунистиң эки түра-биле үнгениниң соонда районнуң коммунистериниң 73 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Ол коммунист малчыннардан Доңгак Кандидат 97, Моңгуш Мөнге 98 хураганны бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр доруктурып алган.

«Торгалыг» совхозтуң партия организациязы партдокументилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш солуушкунуң үезинде бодунуң ажылын элээн экижиткен. Ооң түңнелинде чүс ажыг коммунистерниң 81 хуузу бүдүрүлгеде ажылдап турар. Оларның барык-ла дөгерези ажыл-ишке үлегерни көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Агаар-бойдустуң байдалы бо чылын ол совхозтуң девискээринге берге болган. Малды хур кыш ажырарынга кол негелде быжыг чем-суурну тургузары апарган. Байдалдың бергезин өөренип көргеш, ук харыысалгалыг ажылче коммунистерни чоруларын партия организациязының хуралы шиитпирлээн. Мал чеми белеткээр механизаттаттынган бригаданы тургускан. Эш М. Саная бригадирлээн ол бригадада партбөлүкту Серембил Маадыржап удуртуп турар. Бригада бодунуң планын 2,5 катап ажыр күүседипкен. Пафтия эге организацияларының болгаш бөлүктериниң масса-политиктиг ажылды экижиткениниң ачызында совхоз сиген кезер планын ажыр күүседиптер болгаш СЭКП обкомунга рапорттаан.

Партияның Программазын болгаш Уставын бүгү коммунистер хажык чокка сагып, күүседиптер, бүдүрүлгеге болгаш хей-иитинчи, политиктиг амыдыралга двангардчы ролюн херек кылында көргүскен, партийжи даалгаларны ак сеткиллиг күүседиптер турарын партия организациялары чедип алган турар дээрзин СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалында айыткан. Районнуң партия организациязы ол айтыышкынны күүседирде коммунист бүрүзүнүң идепкейин бедидиринче кичээнгейин күштелдирген. «Коммунизмче орук» колхозта Моңгуш Севилбаа, Ооржак Сарыг, «Торгалыг» совхозта Саая Ежов, Виктор Майынды болгаш оондаа өске хей-хей коммунистер бүдүрүлгеге үлегерин көргүзүп, чонну ажыл-ишче баштап турарлар.

Коммунистерниң идепкейинин бир көскү демдээ — партийжи даалга күүселдези. Партдокументилер солуушкунунуң үезинде партийжи даалгаларны сайгарып турган ужуру ол. Ооң түңнелинде дыка хей коммунистер хей-иитинчи ажылынче хаара туттунган. Ам районнуң партия организациязында даалга чок коммунист барык-ла чок. Даалга күүселдези база экижээн, черле ынчаш коммунистерниң идепкейлин аажок апарган.

Партийжи ажылды улам эжиждиринге база бир рольду коммунистер-биле хууда беседалар ойнаан. Ындыг беседалар партия кежигүннери алган хүлээлгелерин болгаш салдынган сорулгаларны күүседиринге, харыысалганы бедидиринге, сагылга-чурумун быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг. Районнуң партия организациязы чүгле партдокументилер солуушкунунуң болгаш аңаа белеткелдиң үезинде 168 коммунист-биле хууда беседаларны кылган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шайда эге организациязында коммунист Моңгуш Чигжит-оол мурнунда хуралсуглаадан озалдаар, хуралдарга олурушканда санал-оналбербес турган. Партия эге организациязына ооң-биле беседалашкан соонда, херек өскерилген. Ам ол активчилериниң бирээзи апарган. Мындыг чижектерни хөйну чугаалап болур.

Коммунистериниң идепкейлиг болгаш ажыл-агыйжы болуурунга партхуралдарга, бюроларга оларның отчётун дыннаары база улуг дузалыг. Ындыг отчёттар мурнунда-ла ажыглаттынып турган. А партдокументилер солуушкунунуң үезинде коммунистериниң отчёттарын дыннаан коммунистериниң саны 200 ашкан. Ылаңгыя «Кызыл тук» колхозта партия организациязында бо ажыл элээн экижээн. Коммунистериниң отчётун дыңнаарны оларны белеткээриниден эгелээш, ол дугайында хуралдың шиитпирин үнгүжете чедир план ёзугаар чоруттунуп турар.

Советтер ажылынга партийжи удуртулганы экижидер соруулга-биле СЭКП райкомунуң чанында партбөлүк тургустунган. Ол партбөлүктүң хуралынга депутаттарның хүлээлгезин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын үргүлүү дыңнап турар. Социалистиг хоойлужудулга талазы-биле комиссияның ажылының дугайын депутаттар Тумат Оюн-оол, Доңгак Дашоол оларның отчёттарын партбөлүк хуралынга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни алган.

Партдокументилер солуушкунунуң болгаш аңаа белеткелдиң үезинде районнуң партия организациязы улуг ажылды чоруткан-даа болза, четпестер база бар. Партияның чамдык эге организациялары болгаш бөлүктери боттарының күжүн, арга-дуржулгазын чедир ажыглап шыдавайн турган. Чамдык кижилер партийжи сагылга-чурумну каржызыбиле үрээр фактылар бар. Чаа партбилетти алган соонда безин «Кызыл тук» колхозта парторганизация бир коммунисти партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Коммунистериниң тус-тузубиле ажылга бир таарымчалыгарга олар-биле беседалар чорударын солуушкун доозулган соонда чамдык партия организациялары соксаткан турган. Чижээ, партдокументилер солуушкунунуң түңнелдерин чугаалашкан соонда «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы чүгле беш коммунист-биле беседа чоруткан, а «Кызыл тук» колхозта болгаш «Торгалыг» совхозта парткомнар болгаш өске-даа партия эге организациялары чаңгыс-даа кижи-биле беседа чорутпаан. Бо чугула ажылды партия организациялары доктаамал үргүлчүлээр херек.

Районнуң чамдык партия организацияларында аныяк коммунистер-биле ажылды кошкак тургускан. Ылаңгыя «Кызыл тук» колхозта партком аныяк коммунистериниң хуралын бо чылын чаңгыс катап эрттирген. Партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле аныяктарның ужуражышкыннарын парторганизациялар ховар организастап турар.

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкуну иитизи-биле Өвүрде партия организацияларының болгаш бүгү коммунистериниң шуптузунга шынгыы шылгалда болган. Чоокта чаа болган партия райкомунуң пленумунга ол бүгүнүң дугайын бүгү талалыг сайгарып көрген болгаш документилер солуушкунунуң үезинде чоруттуп-ган ажылдың дуржулгазын улам быжыглап, байлаклыдарын айаа шиитпирлээн. СЭКП райкому, парткомнар болгаш эге организациялар партийжи ажылдың стилин база аргазын улам сайзырааңгайжыдар, ол бүгүнү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш амдаа шудургу ажылдаар ужурлуг.

К. ХОМУШКУ,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

Кызыл-садыгда эң улуг магазиннериң бирээзи «Саян» универмаггың коллективи Совет Тываның 30 чылынга уткуштур чарышка киришкеш, үшкү кварталдың даалгаларын чедиишкиниг күүсеткен. Магазинни септеп, элээн чаартылгаларны база кылганнар.

Белектер болгаш уктар садыглаар килдистерден аңгыда, арткан килдистериниң өрээлдеринде бараан делгээр чаа дерилгелерни эптеп тургускан. Оларны Иваново областан чагыдып эккелген. Чаа делгиирлерни таарымчалыг кылдыр тургусканы-биле чергелештир садыглаар черлериниң туружун база өскерткен. Ам бо универмагка кире бээрге, мурнукузундан бир өске, улам эки аян-шинчи киргеи ышкаш сагындырар

Ынчангаш садып алыкчылар бараанларны боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлээр кылдыр ажыллаарынче долу шилчээни ол. Депшилгелиг арганы ажыглаары бараан саарылгазын дүргедедир, садып алыкчыларның үе-шак эрттирбезинге таарымчалыг. Универмаггың садыгжылары аразында чарыштыг. Александра Черепахина, Галина Дробница, Лена Ондар эргелекчилээн килдистер бедик көргүзүтлерлиг.

Байырлал хүннериниде садар бараанларны олар белеткеп ап эгелээн. Бараанларны чыскааганы көрүштүг. Белектер садар килдисче юбилей бараанны база кирип эгелээн. Бо чурукта мурнакчы садыгжы Людмила Ивановаың белектер кылдыр белеткээн бараанларны хүлээп ап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ БЕДИДЕР

Өг-бүле бүрүзүнге солуннарны база журналдарны, чагааларны чогуур өйүнде чедиринге республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң автотранспорт бүдүрүлгезинин үзүк, соксаал чок ажылы улуг ужур-дузалыг болур. Ол чугула сорулганы коллектив канчаар күүседип, ында партия организациязы ажыл-ишчилериниң күжүн планныг сорулгаларны күүседиринче канчаар мобилизастап, партийжи, политиктиг болгаш организастыг ажылдың деннелин бедидер, коммунистериниң күжүн шиитпирлиг участоктарга таарыштыр тургузар дээш кандыг ажылдар чоруттунганының дугайында шыңгыы партийжи чугаалар ол коллективте парторганизацияның чоокта чаа эткен отчет-соңгулдалыг хуралынга болган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде доозар дээш партияның кыйгырыы-биле социалистиг чарышка киришкеш, автобаазаның коллективи чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдың сес айларының планын 101,5 хуу күүсеткен. Кывар-чаар чүүдү камнап алыр талазы-биле хүлээлгени июльда-ла күүседипкен, чолаачылар эм 45 мун литр бензинни камнап алган. Баштайгы саналгалар-биле алырга, автобаазаның транспортчулары бо чылын алган боттарының хүлээлгезин декабрь 25-те күүседип болур.

Ол чедиишкиннерни ында чолаачыларын 11 бригадаларының аразынга калбарган күженишкиниг социалистиг чарыштың ачызында, коллективке партийжи политиктиг ажылды күштелдиргениниң ачызында чедип алган деп хуралга отчет илеткел кылган парторганизацияның секретары Е. А. Чупрасова демдеглээн. Күш-ажылга үлегер-чижекти коммунистер көргүзүп, ажыл-херекти билдилиг башкарып турарлар. Чижээ, С. И. Медведев удуртган бригада планын ай санында ажыр күүседип келген. Ол боду беш чыл планын үш чыл сес ай дургузунда күүседипкеннериниң бирээзи. А. Е. Иванов база И. Н. Трегубов оларның бригадалары чарышка бирги черни хей удаа ап келген. Күш-ажылдың хоочуннарының шудургу күш-ажылы аныяктарга база үлегер-чижек болуп турары, өөрүнчүг. Чижээ, Александр Базаров биле Владимир Сермавкиниң бригадалары планын 140 хуу күүсеткени дээш оларга тураскаадып, Күш-ажылчы алдарның түгүн көдүрген. Беш чыл планын хуусаа бединде күүсеткениниң дугайын Совет Тываның 30 чылының бүдүүзүнде чолаачылар В. В. Ширинин, В. А. Карнипко олар рапорттааннар, ол ышкаш И. Ф. Лепшин, Н. И. Наумов, К. И. Широков, П. Ф. Бугаев болгаш өскелер-даа планын доозар чеде бергеннер.

Коллективте үлегер-чижек алыр, дуржулгазын нептерелдир кижилер эвээш эвес дээрзин бо чижектер көргүзүп турар. Бо талазы-биле чамдык ажылдар база кылдыган: көргүзүг самбыразы, мурнакчыларны көргүскен самбыра база бар, эң эки мергежил талазы-биле аттарны тыпсып, чарыштың мурнакчыларын шаңнап, мактап турар. Ынчалзажок хожудап турар бригаларда байдалды сайгарып, оларга дузалажыр талазы-биле ажыл багай тургустунган.

Ынчаарга бо талазы-биле айтырыгны партия хуралынга коммунистер чугаалажып турган. Чижээ, августа болган партияның ажык хуралынга социалистиг чарышты улам дээштиг кылдыр организастап, хожудан турарларга дузалаар дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалашкан. Чарышта ёзу барымдаалашкыны узуктаттынмаан, чамдык кижилер аңаа хаара туттунмаан дээрзин ооң доктаалынга айыткан турган. Ынчалзажок ол шиитпир багай күүсеттинген, амгы үеде коллективте 160 хире ажыл-ишчиниң чүгле 90-ы чарышта хаара туттунган. Ылаңгыя партия, профэвилел организациялары районнарның харылзаа бедиринде ажылдан турар чолаачыларже кичээнгейни кошкаткан.

Автобаазада септелге кылыр черниң ажылының дугайын партия хуралынга ийи удаа чугаалашкаш, ында байдалды дүрген эдерин инженер коммунист В. Г. Рязанов болгаш өске-даа харыысалгалыг эштерге дааскан турган. Ынчалзажок ында ажыл база-ла шуудап шыдаваан, септекчилерниң ортузунда чарышты багай организастаан. Эш Рязанов боду парторганизация секретарының оралакчызы болгаш коллективте улусчу контроль бөлүүнүн даргазы. Ол хиреде-ле партия организациязының хуралының шиитпирийниң күүселдезин кошкак организастаан. Ол ышкаш партийжи даалга күүседиринге өске-даа чамдык коммунистер база-ла харыысалга чок чорукту болдуруп турар. Чижээ, бо чылдың февральдан эгелээш шоодуглуг хуудусту, майдай эгелээш хана солунну үндүрбээн. Партия организациязы оларның редколлегияларындан болгаш коллективке политмассалыг ажылды харыылап турар коммунист А. Н. Харландан партийжи шыңгыы негелдени тургуспаан.

Коллективте сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле партия организациязы хемчеглерни ап турза-даа, ооң деннели ам-даа чавыс. Чамдык чолаачылар путёвка чокка гаражтан чоруп турар таварылгалар үзуктаттынмаан, кол инженер турган Петрунин ышкаш удуртукчу эштер машиналарны хуузунда хереэнге ажыглап турар. Коллективте арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар ам-даа бар.

Бодунуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер партия организациязының ажылын бүгү талалыг, бот-шугумчүлелчи ёзу-биле көргеннер. Ылаңгыя организас политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган партийжи-организастыг ажылдың дуржулгазын улам быжыглап, ажыглаарының экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгениң түңнелин улам бедидип, организацияның дайынчы арга-шинээзин бедиринин эргежок чугулазын олар айытканнар.

С. ВАСЕНИН.

Кызылдың алгы заводунуң коллективи Совет Тываның 30 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш коллективтер аразынга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, үшкү кварталда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Бүдүрүлге сайгарылга планын 102,6 хуу, ниити продукциянын 103 хуу күүсеткен. Бригадир эш Вендерликке удурткан идик кылыр цех эки ажылдааш, эртнен кварталдың тиилекчизи болган. Ында хереэнге улустуң кыышкы сапог болгаш хол-хавы даарап турар Зоя Яковлевна Белокрылова, Зинаида Дмитриевна Кузьмина, Тамара Степановна Бекшаева бүдүрүлгениң мурнакчылары боол, 1975 чылдың үлүүнде ажылдап, сентябрьның планын 160 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: З. Белокрылова, З. Кузьмина, Т. Бекшаева оларның нылган продукцияны дужаарынга белеткеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

УДУРТУКЧУЛАР ЧҮГЕ ХАЖЫЫЗЫНДАЛ?

Чай келирге магалыг чараш кылдыр хуула бээр ногаан өймакта Улуг-Хем районнуң «Х Улуг Хурал» колхозунуң Оттук-Даш фермазы бар. Ында ажыл-иш, республиканың өске фермаларында ышкаш, база хайныышкынныг. Ук ферманың саанчылары чайын Өөдөн-Шөл деп черге чайлаар. Өл чайлагның одар-белчиири саар инектерге июнь, июль айларда кончуг тааржыр. Ынчангаш чай дургузунда инектер аңаа аажок семириир, суду база чоорту көвүдей бээр. Күс дүжергө, Оттук-Дашка көжүп кирип кээр. Ниитизи-биле фермада 200 хире саар инек бар. Чыл санында элбек сүттү саап, эки көргүзүглүг болуп келген мурнакчы саанчылар эвээш эвес.

Бо ферма сүт бүдүрериниң талазы-биле районда кол черни эзлеп турар. Ынчалза-даа амгы үеде саанчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, инектерни янзы-бүрү хоолулуг чемнер-биле четче хандырбайн турарындан хүнде бир инектен шоолуг эвес сүттү саап ап турар. Ферманың ажылын шын организастап, саанчыларның амыдырал-чурталгазынче доктаамал кичээнгейни улгандырар болза, республиканың мурнакчы фермаларының санынга кирип болуру чугаажок.

Колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери, ферманың бригадири Түлүш Чалбаа бо фермаже кошкак кичээнгей салып турар. Ол дугайын ферманың хоочун саанчыларының бирээзи Мария Оруйгу болгаш өскелер-даа хомудап чугааладылар. Ылаңгыя бажың-балгат септелгезинин, одаар ыяш дугайында саанчыларның негелдези чоптуг. Оларның чурттап турар оран-суурун септедип, аңаа чугула хереглеттинер соңга шили, туйбу, чугай, дозу дээн ышкаш материалдарны бээр талазы-биле колхоз баштаар черинден чылдын-на кошкак кичээнгейни салып келген.

Фермада кышка белеткел кандыгыл? Шынаа-шөлдерде кестинмээн сиген эндерик. Бо чайын суттат чок черлериниң сигени таарыы үнген-даа болза, ферманың чоок-кавызындан чеже-даа тонна сигенни келип ап болур. Моңу кылырына чүгле организакчы чорук, тырттар күш негеттинип турар. Мал чеминиң белеткелинде каш кижи ажылдап турза-даа, ооң темпиин аажок оожум, организас чок болуп турар. Сиген белеткелинче дарый кичээнгей салбас болза, колхозтуң малы бергедээшкинге таваржып болур. Бөлүп сараттаан сигенниң чаңгыс тудумун-даа бо хүннерге чедир мал кыштагларында, фермада сөөртүп чедирбээн, курраг өдек шуут болдүнмээн, мал кажаалары септеттинмээн. Кестинмээн сигенни инектер чип, чаза базып турар. Бо дугайында колхозтуң кол зоотехниги Николай Шарап болгаш өске-даа удуртукчулар та чүнү бодап турар чүве. Малга чемни чогуур өйүнде белеткээри ажылагый бүрүзүнге чугула айтырыгларның бирээзи болур ужурлуг.

Ферманың саанчыларының дөртен ажыг бичии уруглары ясли-сад чок. Ясли ажыдар дугайында саанчылар колхоз баштаар черинге негелдени каш удаа тургускан, ынчалза-даа амга чедир ол негелде хандыртынмаан.

— Ясли тургузары берге айтырыг чүве-дир, колхоз баштаар чери ону шиитпирлеп бээр дугайында хемчег албастыр — деп, ферманың бригадири Түлүш Чалбаа чугаалап турар. Ону шиитпирлеп болурунуң аргазы бар. Мурнуку чылдарда маңаа ясли турган болгай, ам ону чүге катап тургузуп болбазыл?

Дөртен шаа чаштарны сыныыштар бажыңны фермадан тыш алырының аргазы бардыр. Сонгаларының шилдери, рамалары чок, капитал септелге негеп турар ээн бажыңнар бар. Септеп, будуп, чугайлап алыр чүве болза, бо бажыңнарны ясли кылдыр чүге ажыглап болбас деп?!

Саанчыларның культурлуг дыштанылгазынче кичээнгей база кошкак. Даштындан көөрге каас-чараш клуб көстүп турза-даа, ол ээнзиргей. Аңаа солун концерттер-даа, лекция, беседа-даа, колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларыбиле ужуражылгалар-даа болбайн турар. Бүгү чай дургузунда чүгле чаңгыс катап кино көргүскен. Клубтун ажылын удуртуп, аныяктарны олче хаара тудар кижини шилип тургуспаанындан ооң ээнзиреп турары ол. Клубту культураның ёзулуг одаа болдурар дугайында колхозтуң удуртукчулары, Баян-Кол көдээ Советди, районнуң культура килдизи хемчег албайн турары элдептиг.

— Республиканың хөгжүмшин театрының артистериниң оюн концертин, В. Б. Оскал-оолдуң удуртканы цирк бөлүүнүң артистериниң көргүзүүн дыка-ла көрүксеп турдувус. Артистер келгеш, Баян-Кол суурга шии көргүскеш барган, а бистин машина-биле хандырбаанындан ынаар чедип шыдавадывыс. Мында бичии-даа болза клуб бар. Маңаа келири-биле артистерни чүге чалавас чүве ийик. Бистин фермавыста уруг-дарыгбиле катай чүс ажыг чурттакчылар бар-дыр, тускай оюн-концерт-даа көргүзүп болур — дижип, саанчылар хомудап турдулар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ХҮНДҮЛҮГ АТКА ТӨЛЕПТИГ

Мугур-Аксы суурда үлетпүр барааннар магазининге кире бээрге, ооң ишти арыгсилиг, бараанларны чурумчыскаалдыг делгеп каан болур. Ортумак дурт-сынныг, чазык шырайлыг хереэнгеннер кижи садып алыкчыларны эвилең-эзлдек уткуп, оларның негелде-хереглелинге дыңнангыр бараан болуп турар. Ол дээрге хоочун садыгжы, Тыва АССР-ниң алдарлыг садыгжызы Дарый Салчаковна Чанзан-дыр.

Садыг шугумунга ол он ажыг чыл иштинде ажылдап келген. Бодунуң мергежилинге хандышылдыын, ажылынга кызымаккайын көргүзүп, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Кызымаккай садыгжыны суурнуң чону хүндүлээр. Кандыг идик-хепти шилип алырын садып алыкчыларга бо-ла сүмелээр, оларның чагыгларынга дыңнангыр болуп, магазинге бараннар ассортиментизи көвей турарын чедип ап келген.

Мурнакчы садыгжы бо чылдың июль, август айларда бараан саарарының планын 110 хууга күүсеткен. Сентябрь айда көргүзүү база оон кудулавайн турар.

Дарый Салчаковна хей-иитиниң ажылынга база идепкейлиг. Суурда хереэнгеннер чөвүлелиниң кежигүну, райпода бүгү магазиннериң ажылын хынаарынга доктаамал киржип келген.

— Бараанларны үргүлчү чагыдып ап турар бис. Ынчалза-даа амгы үеде школачы уругларга хептер, кышкы тоннар, бичии уругларга трикотаж аймаа, идиктер райпо складында чок болуп турар — деп, садыгжы арай хомудай аарак чугаалаар болду.

Г. МУНЗУК.

КАУНАС. (Литва ССР). Ф. Э. Дзержинский аттыг станок кылыр завод республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ооң продукциязы чуртта болгаш даштыкыда калбак сураглыг.

ЧУРУКТА: кол конструкторлар Р. Луцкус (солагай талазында), А. Петрейкис болгаш инженер-конструктор Н. Вильякявичене олар шак үлетпүрүнге ажыглаар станоктарның чаа хевирин чугаалажып турлар.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

НАХИЧЕВАНЬ АССР-НИҢ ТУГУНДА ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН

НАХИЧЕВАНЬ. (Азербайджан ССР. СЭТА-ның корр). Коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш, Нахичевань АССР-ниң тургустуйган хүнүнден бээр 50 чыл болган оюнга холбаштыр ол автономнуг республика Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Төрээн чурттуң ол бедик шаңналын Нахичевань АССР-ниң тугунга Ленин ордена-биле болгаш Улустарның Найыралы орден-биле кожа кадап берген.

Азербайджанның Компартиязының область комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединниң тураскаалдыг болуушкунну уткаан, каттышкан байырлыг хуралынга партия, совет, хөй-нинти организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүү, көдээ ажылагайның мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары, Бакудан, Азербайджанның өске-даа хоорай, суурларындан, Арменнядан барган аалчылар чыылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну чыылганнар улуг көдүрүүшкүннүг соңгаан.

СЭКП ТК-ның хежигүнү, Азербайджанның КП ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиевке өөс берген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден тураскаалдыг юбилейге, Нахичевань АССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнатканынга таварыштыр чыыганнарга чүректиң ханызындан ол ийиг байыр чедирген.

Автономнуг республиканың үлетпүрү тоску беш чыл планының чылдарының дургузында продукция бүдүрериң оранчок көвүдеткен дээн, Нахичевань АССР-ниң ажылчы чоннарының база-ла бүгү азербайджан улус дег, экономика болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган улуг чедиишкиннерни тодаргайлап чугаалаан, оратор демдеглээн.

Бурунгу чериң социалистиг чаа амыдырал тургузуушкунунга бүгү чедиишкиннерни Нахичевань АССР-ниң ажылнышчылери Коммунистиг партиянының революстуг-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының улуг орус улустуң болгаш бистиң хөй-националдыг Ада-чуртувустуң бүгү улустарының чаагай сеткилдиг акы-дуңма дузаламчызының, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, Совет чазактың улуг сагыш салышкынының, кичээнгейниң ачызында чедип алганын ханызы-биле медереп билип турар.

Делегейниң иниттилел хөгжүлдезиниг ССРЭ-ниң салдарының улам улгадып турары— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң Төп Комитединиң, Политбюрозунуң болгаш СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң шыпан-ла кайгамчык улуг күжениишкинниг, хөй талалыг, алызындан сорулгалыг организаткы, политиктиг ажыл-чорудулгазының түңнели деп, Төрээн чуртувустуң экономикиг күжүн, камгалал күчүзүн быжыглаарынга совет улустуң кайгамчыктыг чедиишкиннерин тодаргайлап чугаалаан, оратор демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниң шылгарадгай ажылдакчызы, бүзүрелдиг интернационалчы-ленинчи, совет улустуң ас-кежин дээш, бүгү делегейге тайбың дээш, кижи торелгениң социал депшилгези дээш ийиг күзелдиг демиселчи Леонид Ильичниң чуртувустуң улустары, бүгү диптериң депшилгелиг кижилери билир.

Ажылчын аңгының оглу Леонид Ильич Брежнев ажылчын аңгы-биле, бүгү совет улус-биле тудуш муң-муң судал харылзаалыг. Нахичевань АССР-ниң ажыл-ишчилери, бүгү азербайджан улус база-ла бистиң чуртувустуң бүгү улустары дег, партияның, күрүнениң иштики; даштыкы политиказын шылгарадгай угаанныг, чайгылыш чок удуртуп турары дээш чалбыыштыг ынакшылыбиле, кызыгаар чок бүзүрелиби-биле аңаа харылап турар.

Г. А. Алиев Нахичевань АССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединниң Президиумунуң Чарлыын номчуп дыңнаткаш, чыылганнар диңмиттиг, үр адыш часкап турда, ону республиканың тугунга кадап берген.

Азербайджанның Компартиязының Нахичевань обкомунуң бирги секретары А. А. Гусейнов илеткел кылган.

Дээди шаңнал дээш партияга болгаш чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин байырлыг хуралга өөс алганнар чугаалаан, СЭКП-ниң XXIV съездизинің төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга республиканың ажылчы чоннары бүгү күжүн моон соңгаар-даа бээр деп айыткаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединниң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке байыр чедирген чагаа улуг сорук кириишкинниг хүлээп алдынган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЙЫРЛААЛ

КУЙБЫШЕВ. (СЭТА-ның корр. А. Баршевский). Куйбышевтиң чер ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгезин күүсеткеш, Төрээн чуртка 1 миллион 454 муң тонна тараана савалап берген. Олар күш-ажылчы улуг тиилелгезин демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының байырлыг хуралы болган. Аңаа областың бүгү районнарындан хову-шөлдерниң мурнакчылары, чер ажыл-ишчилериниң тараа дээш демиселинге дуза чедирген үлетпүр бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери чыылган. Куйбышев область-биле хөй чылдар дургузунда наймыралдыг, чарыш харылзааларын тудуп турар, Старозагорскиден келген болгар аалчылар волгажыларың чаагай үүле бүдүргениниң өөрүшкүлүг байырлалынга кириишкен.

Күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгезин күүсетканинге холбаштыр областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринге, бүгү ажылчы чоннуңга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чүректиң ханызындан байыр чедирген. Ооң байыр чедирген чагаазын чыылганнар диңмиттиг адыш часкап уткаан.

Куйбышевтиң ажыл-ишчилери күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын доозар болгаш келир чылын чаагай дүжүт алырының үндезинин ыяк тургузуп алыр дээш ажылдап турар. Тарымал тоорук белеткээри чедиишкиннг чорун турар. Тараа культураларының үрезиннерин бүрүн белеткеп алган. 2 миллион 150 муң гектар аңгысты аңдарган деп, өөс алганнар чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге чагаазын улуг көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган.

КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫ

Эрткен дыштанар хүнде республиканың хөгжүм-шин театрынга Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелери, культура ажылдакчыларының профзвилел хооркому Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралды эртирген. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралдыг өг-бүлезинге киргеш, ленинчи национал политиканың ачызында Совет Тываның культуразы, уран-чүүлү кайы хире хөгжүп-сайзырап келген болгаш сайзырап турарының дугайын Тыва АССР-ниң Культура министри М. С. Хомушку хуралга чугаалаан.

Парлалга Ном үндүрер чер полиграфия шугумунга үр чылда эки ажылдан келгениергe шаңналдарны тывыскан. «Шын» солуннуң ажылдакчылары С. С. Кызыл-оол, С. Д. Маады, республиканың ном үндүрер черинден А. В. Сермавкин, О. С. Чечекей, типографиядан Т. М. Шеглова, Н. В. Корницкая оларны «Парлалганың тергинни» деп хөрек демдектери, база ол-ла организациялардан В. Т. Маадыр, Г. С. Бады-Сагаан, И. Я. Кузнецов, М. Д. Маландина, В. М. Наезжих, К. Д. Допчун-оол оларны РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле комитединиң хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаан. А «Шын» солуннуң фотокорреспондентизи А. А. Содунам өртектиг барааннар-биле шаңнаткан.

Хурал сөөлүнде хөгжүм-шин театрының артистери-биле парлалга, радио, телевидение ажылдакчыларының каттышкан концерти болган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

«Тувинская правда», «Шын» солуннарның үнүүшкүннүг редакциязы

ШЫН ТҮҢНЕЛДИ КЫЛГАН

Барыын-Хемчик район... Бис олче чоруурда, янзы-бүрү документилерден ындыг-ла эки эвес сан-фактыларны блокнодувуска бижип алган бис. Эрткен кыжын аңаа дыка хөй баш мал өлүп хораан, немелде деңзи алырының планы күүсеттиниизин. Ооң чылдагааны болза, хойларны суг-биле үзүктелиишкиннг хандырып турганы, мал чемнерин намналга чок чарыгдааны база кыштаглаашкынга өске-даа четпестер болур. Эрткен чылдың четпестери бо чылын катаптавас бе? Үнүүшкүннүг редакцияның тодаргайлаар ужурлуг турган айтырыы ол.

РАЙКҮҮСКОМГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Райкүүском даргазының оралакчызы В. В. Хангаевтиң кабинединге кедээ ажыл-агый эргелелиниң түскай эртемниглери чыглып келгеннер. Райкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар фермаларның кыштаглаашкынга беленин чоокку хүннерде ыяк хынап көөрүн болгаш четпестерни ажыл-агыйларның удуртукчуларының чайладырынга дузалаарын төлевилээн. Ол сорулга-биле районнуң партия организациязының чээрби ажыг активчилери ажыл-агыйларже чорупкан. Чүгле кыштагларда кажааларның болгаш малчынарның чурттаар бажыңнарының белеткеттингенин хынап көөр эвес, харын-даа кышкы үеде ажылдаарынга культура албан черлериниң, садыг ажылдакчыларының, медицина пунктуларының канчаар белеткеттингенин база тодаргайлап көөр болгаш ол черлерге эргежок чугула хемчеглерни алыр деп, Валертин Васильевич чыылган түскай эртемниглерге чагаан.

Бо кышка белеткел дугайында айтырыгны районнуң удуртукчулары баштай мырынай чазын-на чугаалажып көрген. Хүлээп алган шиитпирлериң күүселдезинин түңнелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралында августа үндүрген. Ынчаарга ам база катап күүскомнуң кежигүннери, районнуң партия организациязының активчилери ол-ла айтырыгже сагыш салган. Эрткен чылдың кичээндирии халас барбаяны оон тодаргай.

Ажыл-агыйларның кышка белеткелинин дугайында мөөгөлер-даа ол дугайын чугаалаан турар. Районда он ийи чаа хөй кажаазын туткан, үш кажаа чоокку үеде ажыглалга кирер. Ам дыка хөй кыштагларда кажаалар болгаш малчыннар бажыңнары септеттинген. Шефтеп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтерин малчынарга дузалаарынче СЭКП райкому болгаш райкүүском кыйгырган. «Шекпээр» болгаш «Барлык» совхозтарда чем белеткээр ийи кухняны шефтээн организациялар кылып турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары суг кудар ишкир 20 саваны болгаш 40 чем саваларын белеткээрин хүлээнген. Хураган доруктурар чылыг кажааларны база шефчилеринин күжү-биле кылып турар. Кедээ тудугжулар-даа аңаа олурбаан. Районда мал кажааларының септелгезинде 17 бригада ажылдап турар.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар мынча деп чугаалаан:

— Эрткен чыл бисте шыңгыы кичээндиригни берген. Кыштаглаашкынны канчап-ноон турган эрттирип болбас дээрзин билген бис. Эрткен чылдарда кыжын малды суг-биле хандырары үзүктелиринден бергеден турган бис. Ону барымдаалаш, суг сөөртүр 17 машинаны чазын-на өскээр ажыглавас кылдыр тургустувус. Олар ам ажылдаарына белен. Харын өске-даа айтырыгларга дыка хөй күүлдерни өскерткен. Бо чылын кандаашкынны болза-даа, мал чемин эрткен чылдан харын хөйну белеткээн. «Шекпээр» совхоз мал чемибиле таарыы хандыртынган. Ол ажыл-агыйга-даа мал чемин четчири-биле курлавырлап алырының хемчеглерин ам ап турар. Мурнунда малчыннар сигенин сөөртүп эккээри билек-ле чемгерип турган, ынчангаш чем чарыгдалын контрольдаары-даа, чемгерилге рационун сагыыры-даа берге турган. Ам сигенниң болгаш саваның 80—85 хуузун кыштагларда чедирип алган. Аңаа мал чемин деңзилеп үндүрүп бээр. Ынчалзажок бүгү-ле күүлдер шуптузу кылдынган деп бодаваан турар бис. Ынчангаш, амдыызында үе бар турда, бүгү актив-биле билекти сывырып каапкаш, кышка белеткелди күжениишкиннг чорудар деп шиитпирлээн бис.

«Ийи катап дыңнаарының орнунга, чаңгыс катан каракбиле көргени дээре» деп үлегер чугааны барымдаалаш, бис райкомдан үнген дораанна «Хемчик» совхозтуң малчынарынче хаптывыс. Ол хүн совхозка дүжүт ажаалдазы-даа бүрүн доозулган болду. Хүндүскүнүң ийи шакта хову турланга бүгү комбайннар кээп турупкан. Совхозта партком секретары Д. Т. Сарыглар улуг күш-ажылчы тиилелгебиле холбаштыр механизаторларга байыр чедирген. Биске ужуражы берген хөй Саая Шангыр-оолду орук баштадыры-биле эдертип алган бис. Ол биске чамдык хөй хуулларның кыштагларын көргүстү.

Бо чылын «Хемчикке» 1200 баш мыйыстыг бода мал, 12 муң хой, ошку 36 кыштагларга кыштаар. Оларның 31-инге септелгени кылган азы ам-даа кылыг турар. Кажаалар септээри-биле совхозта дөрт бригаданы тургускан, ында 43 кижи бар. Оларның ийизи кажааларның болгаш бажыңнарның капитал септелгезин, бирээзи — аар-саар септелгени, а база бирээзи — хереңженнер бригадазы — чугайлап, дезинфексилеп турар. Бистиң чораанывыс дыка хөй кыштагларда «дезинфекцияны кылган» деп бижип кааның көрдүвүс. Ол болза, септекчилер багай эвес ажылдап турарының херечизидир. Ылаңгыя бисти эдертип чораан хойжу аажок өөрткен. Ол дузаламчы манап олурбайн, кажаазының шаарап тиглерин малгаш-биле сыскып, чем каап бээр саваларны кылып, шеденни алгыдып алган болду. Ынчаарга эн-не кол чүве—бодунуң коданында он тонна сигенни белеткээш, С. Шангыр-оолдуң бодунуң чедирип алганы болур.

— Эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 76 хураган алдым. Ажыл-агыйның иинти көргүзүүнге деңнээрге, ол ындыг-ла багай эвес хире — деп, Саая Шангыр-оол биске чугаалады.— Бир эвес эки белеткенин алган турган болзумза, оон-даа бедик көргүзүгну чедип ап болур турган мен. Ынчангаш бо чылын дуза маңнап олурбайн, бодум-на кышка белеткенир деп шиитпирлеп алган мен.

Ол хойжунуң эрткен чылгы байдалын билири берге эвес. Эрткен кыжын сонгазын шилдевээн соок бажынга кыштаан. Бо чылын база-ла чамдык кажаалардың болгаш бажыңнарның кырында, ханаларында тиглер ышкаш ындыг «аар-саар», үүлдерже кичээнгей салдынмайн турарын айтыр хөрек. Чамдык кыштаг-ларда хураган доруктурар чылыг кажаалар негелдеге дүүшпес. Ынчалзажок «Хемчик» совхозтуң мал кыштаглаашкынга планы боттуг болуп турар. Удуртукчуларындан эгелээш, хойжуларга чедир бүгү кижилериниң кыштаглаашкынга сагыш салып турары өөрүнүг.

БАЙДАЛ БАЗА-ЛА ЫНДЫГ, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Ам бүгү мал тараа хоорзунунда келгенде, Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйларының кызыгаарын ылгаары берге. Тус-тус совхозтарның кыштагларын-даа аңгылаар арга чок. «Барлык» совхозтуң малчынары база-ла «Хемчиктин» ышкаш, кыштаглаашкынга ынчаар белеткеним турар. Кускү хүннерде ында чаа хой, хураган кажааларын тудуп доозуп турар. Септекчилер бригадалары эрги кажааларны септеп чаарткан. Кажаалар септелгезинде 32 кижи бар. Совхозтуң кол зоотехниги Күжүгет Кан-оолдуң мында деп чугаалааны таварылга эвес:

— Бо чылын бис мал кажааларының капитал хынаалдазын чорудуп тур бис.

Чайын кандаашкын болзажок, совхоз сиген белеткээринин планын күүседир чоокшулаан. Малчыннар барык-ла үш муң тонна хире сигенни алыр. Сигеннин база саваның хөй кезиин кыштагларда чедирген.

— Сигеннин планныг онаалдазының ам-даа он хире хуузун белеткээр бис. Белеткээн сигеннин 25—30 хуузун шынаалардан кыштагларже сөөртүр — деп, конторага бисте дыңнаткан.

Ынчалзажок мындыг үүл бисти кайгаткан. Совхоз конторазындан ындыг-ла ырак эвесте ажаалттынмаан ногаан сула арткан. Ону шагда-ла ажаап алыр ужурлуг турган. Ам ол ногаан сулаже оон-моон малдар эндерлип кээп турар. Ынчангаш ол сула хүн хамаан чок, шак бүрүзүнде төөүп, төтчеглеттинип эгелээн. Базала ында кажаалаттынмайн артып калган сараат сигеннерни көөрге, харааданчыг. Оларның адаан мал боолукчай чип эгелээн.

— Ол суланы совхоз удавас кезин аптар. Ооң ажаалттынмайн артып калган ужуру үүл дээрге, совхоз комбайнарын кожазынга дузаларыбиле чорутканында үүве—деп, В. В. Хангаев биске тайылбырлады.

Мал чемин кадагалаарын шак ынчаар тоомча чок көөр чорук кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле совхозка чоруткан улуг ажылдың үреттүнелин кудуладыры чигининг чок. Бо берге чылын мал чемин кумагалаарын чамдык черлерде ынчаар көрүп турарын чайладырынче СЭКП райкому болгаш райкүүском кичээнгей салыр боор. Малдың семиртилгезин эжижидер ажыл Барыын-Хемчиктин чамдык ажыл-агыйларында чоруттунмаан. Ам элээн черлерде семирти азыраар хойлар коданнарын тургускан. Ынчалзажок ол хойларның чемгерилге рациону мурнукзу ышкаш, чүгле одар оъду болуп турар. Малга немелде чемни берип тургаш семирти азыраары чогум-на бедик экономиктиг үреттүнелди бээр болгай. Ол болза, ажыл-агыйны орулгалыг кылдыр чорударының боттуг аргазы-дыр.

В. КАРМАНОВ,
К. АРАКЧАА.

ЮБИЛЕЙГЕ РАПОРТТАР

Республиканың мурнакчы үлетпүр бүдүрүлгелери Совет Тываның 30 чыл юбилейинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин, тодарадыкчы чылдың тос айларынга уткуштур алган планнарын түүнеп, күш-ажылчы рапорттарын берип эгелээн.

Оларның аразында Тываның тудугларын ыяш материалдары-биле хандырып турар кол бүдүрүлге — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери ол байырлалга алдар болдурган социалистиг чарышка кириишкеш, коскү чедиишкиннерни чедип алган. Ол коллектив тос айларның болгаш үшкү кварталдың кол көргүзүүлер аайыбиле планныг онаалдаларын ажыр боттандырып шыдаан.

Бүдүрүлгениң экономика талазы-биле чугула көргүзүү-тодарадыкчы чылдың продукция сайгарылгазының тос айларда бердинген онаалдазын үк бүдүрүлге эрткен айның 15-те-ле бүрүн доосканын рапорттаан болгаш сентябрьның төпчүзүнге чедир планда көрдүүтининден ажыр 240 муң рубльдиг продукциязын сайгарып шыдаан. Бо талазы-биле үшкү кварталда 1 млн. 170 муң рубльдиг продукциязын үк коллектив сайгарар турган, оон херек кырында 110 рубльдиин ажыр берип, планныг онаалдазын 109,3 хуу күүседкен.

Олар үчүгле күрүнеиин берген планын долдур болгаш ажыр боттандырарындан аңгыда, коллективтиң боттарынга уткуштур алган планында соруулгаларын безин ажыр күүсеткен болуп турарын демдеглезе чогуур. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери ол уткуштур планында чылдың тос айларында 3 млн. 100 муң рубльдиг продукциязын сайгарар деп көрген болза, херек кырында ону 140 муң рубльье ажыр боттандырган. А үшкү кварталда олар 1 млн. 220 муң рубльдиг продукциязын уткуштур план ёзугаар сайгарар турган, херек кырында оон 60 муңну ажырган.

Ол ышкаш ук бүдүрүлге бараанныг продукция бүдүрериниң тос айларда-даа, үшкү кварталда-даа планныг онаалдаларын ажыр боттандырып, ол талазы-биле уткуштур планда салган соруулгазын ажыргак. Ону чүгле чылдың тос айларында уткуштур алган планында 2 муң 855 муң рубльдиг бараанныг продукциязын бүдүрер деп көрген болза, оон 20 муң рубльдиин херек кырында ажыр берип шыдаан.

Ажылының кол угланыышкыны болур ыяш сөөртүлгези кайы хире чоруп турары биске сонуургаанчыг. Тодарадыкчы чылдың тос айларында 93 муң кубометрни сөөртүр турган, оон 4 муң 301 кубометрни, а эрткен кварталда—18 муң кубометрниң орнунга 18 муң 551 кубометрни сөөрткен.

БИСТИҢ КОРР.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ДЕМИР КЕСКИНДИЗИН ЧЫЫР БОЛГА-Ш ДУЖААР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралында республикада демир-дес кескиндизин чыып, ону дужаап турарының байдалын чугаалашкан. Бо чылдың сес айларында республика демир кескиндизин дужаарының планын 108 хуу күүсеткен. Чурттала коммунал ажыл-агый министерствозу, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Ыяш ажыл-агый эргелели, «Тыва кодээ тудуг» трест, Тыва автоорук бүдүрүлге эргелели демир дужаарының планнарын ажыр күүсеткен.

Ынчалза-даа чамдык хоорайкүүскомнар, министерстволар, эргелелдер, совхозтар, колхозтар демир кескиндизин чыып, ону кадагалап, дужаарының айтырыгларынче сагыш салбайн келген. Ооң түңнелинде августуң планын үчүгле 58,2 хуу күүселип, күрүнеге 900 тонна кара, 2 тонна хире өөнүг металлдарны чедир дужааваан. «Тыва тудуг» трест, Тываның автотранспорт эргелели, «Кодээ электротудуг» эргелели, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны № 14 механизация эргелели болгаш өске-даа организациялар демир чыыр планын ай-айы-биле күүсеткейн келген. Ажыл-агыйларда демир кескиндизиниң кадагалалы четпес. Оларны чүдүрүп чорударынга белеткеп, сорттавайн турар.

Республикада демир-дес кескиндизин чыып, дужаар ажылдар куду деңнелдиг дээрзин демдеглевишаан, хоорайкүүскомнарның даргалары, министерстволарның, эргелелдерниң, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның, колхозтарның удуртукчулары бо айтырыгже сагыш салып, арткан айларда демир кескиндизин чыып дужаар ажылда хожудаашкыларны ажып-эртерин хандырып, чыл планын күүседирин чедип алырын айыткан доктаалды Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

БӨДҮҮН ДҮКТҮГ ХОЙЛАР МУРНУУ ЗОНАГА ТААРЖЫР

Совет Эвилелиниң улустарының акы-дуңмалышкы өг-бүлезинге Тываның эки-тура-биле бактаап киргениниң 30 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде республиканың хойжулары ажыл-агыйжы тиилелгени чедип ап, дүк планын күүсеткени дыка өөрүнүг. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш хойжуларының мурнунда 1980 чылга чедир хойнуң баш санын көзүдедиириниң, продуктулуун бедидериниң, дүктү база хой эдлин көвүдедириниң, ооң бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле улуг сорулгалар салдынып турар.

Ол сорулгаларны күүседирде, малга быжыг чем-суурну тургузарындан, материал-техниктиг хандырылганы экижиде-ринден аңгыда, уксаажыдылга ажылы онза кичээнгейге турар ужурлуг.

Бо ажылды үндезини-биле экижидерни өөрүнге 1968 чылда Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнарының ажыл-агыйларының өстүрүп турар хойларының уксаалыг тургузуун, продуктулуун, өзүлдезин, экономиказын түскай комиссия, ажыл-агыйның база Россия Федерациязының Көдээ ажыл-агый министерствозунуң түскай эртемниглери, Сибирьниң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары киришкен. Ол комиссияның ажылының түңнелин ёзугаар алырга, мурнуу районнарның ажыл-агыйларынга нарын, чартык нарын дүктүг хойну сайзырадып эгелээрде, зонаның түскай кадыг-дошкун агаар-бойдус чем баазазын, материал-техниктиг байдалын чугулалап көрбээн ужуруда, нарын, чартык нарын дүктүг хайнак хойлар ол байдалга таарышпастап, янзы-бүрү аарыглардан хойларның, чаш хураганнарның хораары көвүдээн. Ооң уламындан хойнуң продуктулуу өспейн, ооң бүдүжүнүң шынары кудулаар ужурга таварышкан. Ол чорук ажыл-агыйларга когаралды чедирип турар апарган. 1966 чылда Тес-Хем районнуң күрүнеге дужааган нарын дүгүнүң 81,3 хуузу багай шынарлыг, үстүп турар, боктуг болган, а чартык нарын дүгүнүң 82,3 хуузу база шыдыг.

Эрзиниң база 79,2 болгаш 88,4 хуу куду шынарлыг болган. 1960 чылда Тес-Хем районунга хой бажы 66,5 муң турда, 1967 чылда ооң саны 63,5 муң, а Эрзин районга олла үеде 71,8 мундан, 59,3 муң чедир азы 20 хуу кудулаан.

1967 чылда Өвүрнүң «Коммунизмче орук» колхозу төрүүр 100 хойга онаштыр 66, а Эрзиниң «Мөрен», Ленин аттыг колхозтары 42—44 хураганнарны камгалап алган. Төрүттүнген хураганнарның өлүп хораары Эрзинге 21,5, Тес-Хемге—16 хуу четкен.

«Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу Соян Хайын чурттуң 100 төрүүр хоюндан 90 хураган камгалап ап турда, кожазы Уваңгүр Соян хайнак хойлардан чүгле 60 хураганны алган.

Күрүнеге дужааган хойнуң ортумак деңзизи 1966 чылда Эрзин районга чурттуң хоюн өстүрүп турда, 45,6 кг, а 1967 чылда 39,7 кг болган. Ол-да чылдарда Өвүр районга—49,8 кг болгаш 47,3 кг болган. Ынчангаш комиссияның болгаш ажыл-агыйларның түскай эртемниглериниң конференциязында бо түүлдерни бүгү талазы-биле өөреп көргеш, хой ажылын нарын болгаш чурттуң бөдүүн дүктүг кылыр ийи угланышкын-биле сайзырадырын эде көрген. Өвүр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарның колхозтарынга, «Ак-Эрик», «Тере-Хөл» колхозтарга чурттуң бөдүүн дүктүг хойларын өстүрери 1975 чылга чедир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 'доктаалы-биле бадылаттынган.

Чуртка бөдүүн дүктүг хойлар сайзырадырынга улуг идигни күрүнеге садар бөдүүн, чартык бөдүүн дүктүң өртээн 30 хуу улгаттырганы берген.

Мурнуу зонага бөдүүн дүктүг хойлар өстүрерин эде көргени-биле Эрзин районнуң колхозтарынга хой бүрүзүнден кыргып алыр дүк 1967 чылда 2,3 кг турганындан 1974 чылда 1,8 кг, Тес-Хем районга ол үеларде 2,0 кг болгаш 1,8 кг чедир кудулаан. Ынчаарга төрүүр 100 хойдан камгалап алыр хураган 40—54 турганындан 80—90 чедир өскен болгаш хураганның өлүр чоруу чүгле 3—4 хуу апарган. 1967 чылга чедир мурнакчы хойжулар саны ийи-чаңгыс турган болза, а сөөлгү чылдарда оларның саны мөсселалы-биле өскен.

Чартык чылдың түңнели-биле Эрзин районда 101 хойжунуң 92-зи, Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтуң 20 хойжузундан 15 кижи 80-ден өрү хураганнарны камгалап алган.

Мурнуу зонаның ажыл-агыйларын бөдүүн дүктүг кошкарлар-биле хандырар сорулга-биле «Ак-Эрик» колхозка 1968 чылдан эгелеп түскай коданнарны аңылап үскүлээн болгаш аңаа уксаажыдылга ажылының үндезинин тургускан түңнелинде, чурттуң бөдүүн дүктүг кошкарларын колхозка өстүрүп, 527 баш чурттуң шиитпирлиг кошкарларын ажыл-агыйларга саткан болгаш күрүнеге саткан хой бүрүзүнүң өртээнден 50—60 хуу улуг болуп, колхозка орулгалыг, ажыктыын көргүскен.

Чурттуң хойларының продуктулуунуң кудузун, дүгүнүн шынарының багайын барымдаалаш, ону экижидер сорулга-биле чамдык төрүүр хойларны чартык бөдүүн сараджа кошкарлар-биле хайнакташтырып эгелээн. Ол уксааның кошкарларын 1969 чылдан бээр Түркмен ССР-ден садын ап, бо аразында 718 кошкарны эккелген. Ук кошкарлар чаа келген черниң байдалынга эки тааржып, бедик продуктулуун кудулаттаан.

Түркмен ССР-де сараджа кошкарларның ортумак деңзизи 65 кг, дүгү 3,83 кг. Амгы үеде бисте ол көргүзүүлер уксаажыдылга бүдүрүлгелериниде 64—74 кг, дүгү 3,5—5,29 кг, а ажыл-агыйларда деңзизи 70 кг, дүгү 2,7 кг болуп турар.

Сараджа уксааның кошкарлары-биле чурттуң хоюн хайнакташтырган соонда, чогумчалыг түңнелдер алдынган. Бо чылын республикада 27.216 баш сараджаның бирги салгалының хойлары бар.

Ооң иштинде 2383 баш—«Ак-Эрик» колхозта. Ында 700 баш ийги салгалдың хураганнары бо чылын алдынган.

Бирги салгалдың хураганнары улуг-шымраа, өзүүчели, назы-харының зайы-биле чурттуң бөдүүн хойларындан ылгалып турар.

«Ак-Эрик» колхоз бо чылын чартык чылдың түңнели-биле чурттуң бөдүүн чартык харлыг хойлары-биле хады сараджа салгалының иттерин күрүнеге дужаарга, ортумак деңзизи 39 кг болган, а «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шыкаа сөлбыры чурттуң иттерин дужаарга 36 кг, Эрзиниң «Мөрен» колхозунуң дужаган иттериниң ортумак деңзизи үчүгле 35 кг болган. Сараджа салгалындан чурттуң хоюнга бодларга чыл бүрүде 0,75—0,77 кг азы 39—48 хуу хой дүктү кыргып ап турар.

«Ак-Эрик» колхозтуң хойжулары Хөвендей Шиметтин, Ланаа Сезин-оолдуң коданында бирги салгалдың улуг хойларындан бо чылын ортумаа-биле 2,44 кг дүктү кыргаан.

Сараджа салгалдың дүгүнүң шынары онза ылгалып, классировка ёзугаар дүктүг чартык бөдүүнү—83,6 хуу болгаш бөдүүнү 88,7 хуу болуп турар. Сараджа салгалының дүгү дыка узун, чымчак, быжыг болгаш эглиичел, өлүг дүк барык-ла чок, бар-даа болза кончуг эвээш.

Сараджа кошкарлар бодунуң шынар—демдектерин, өңчүзүнүн, дүк шынының бүдүжүн, кудуруунун хевирин салгалынга туруштуу-биле дамчыдып турар.

Ынчангаш сараджа уксааның салгалы чурттуң хоюндан диригдеңнеп дүк, продуктулуу, шынары-биле ажып турар болгаш түс черниң агаар-бойдузунга аажок таарыр.

Моон соңгаар соруулга чүл дээрге, сараджа хайнактарын ийи салгалга чедирер болгаш оларны бодунга эжижидер, уксаажыдылга ажылын үндезини-биле эжижидип турган, чаа хевириниң чартык бөдүүн дүктүг, чурттуң кадат байдалынга таарымчалыг эткир, дүккүр угланышкынныг уксаны Тывага өстүрери болур.

Ынчалза-даа сараджа уксааның ажылын чогуур деңнелге организаттарынга бисте амдаа эвээш эвес бергелер болгаш чедир кылдыммаан чүүдер бар дээрзиниң дугайын чугаалаавайн барып болбас.

Эрзин районнуң удуртукчулары Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында бадылап каан бөдүүн дүктүг угланышкынны хөгжүдерин кара-туразында хажыдын турар.

«Чаа орук» колхоз (даргазы Т. Хеймер-оол, № 1 хойжу бригаданың бригадири Соян Алдын-оол) Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтан 14 баш, Таңдыда «Революцияның чалбыжы» совхозтан 50 баш нарын дүктүг, уксаа чок кошкарларны орнап, солун алганы маңна чижек болур.

Бөдүүн дүктүг хойларны өстүрери—чугула, улус ажыл-агыйынга ажыктыг болгаш экономика талазы-биле чогумчалыг деп чүвени утпаза чогуур.

Б. БАЛЧЫР,
республикада күрүнеиин уксаажыдылга каттыжыышкынының кол зоотехниги.

Н. К. Рерихтиң

100 чылынга

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Чурулга уран чүүлүнге болгаш поэзияга сонуургалдыглар база эртемден археологтар Н. К. Рерихтиң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл оюн демдеглеп турар. Чурукчунуң амыдыралында болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазында уран чурулга болгаш шүлүктүң, хойнити ажыл-чорудулга биле шинчилекчиниң аразын ылгаары берге. Чаныш-сыныш чок аян-чорукчу аныяк чылдарында-ла шаптараазыныг узун оруктарны эртип келген. Элээн улгады бергеинде Төп Азияның кижи четпес берге черлерин бир-ле дугаар шинчилээн европа чурттугларының бирээзи болган. Ооң түүнелинде эртемшинчилелериниң Гималай институду тургустунган болгаш хой-хой кайгамчык чуруктарны кылган.

Н. К. Рерихтиң салым-чолу берге кижи. Барык чээрби беш чылды Индияга чурттап эрттирген. Россиядан ырак черге тура, эвээ чанар деп тургаш, мочүй берген.

Гималай дагларының эдээнде кадыр кашпалдан харап алган даш бар. Ында Николай Рерихтиң тураскаалын моңгежиткен сөстерни оюп каан. Ол кезээде аңаа бараан бооп чораан. Ол сөстер бо-дур; «Тайбың бодарап турзун».

Рерих болгаш ооң ог-бүлезин Индияның шылгарацгай күрүне ажылдакчылары Махатма Ганди, Джавахарлал Неру, Рабиндранат Тагор-биле сырый харылзаалар холбаштырып келген. Чурукчунуң адынга хүндүткелдиг «Гуру» азы «Башкы» деп сөстү Индияга кезээде кожа адаар турган. Чурукчунуң чогаадылгазында Россияның болгаш Индияның овур-хевири ханы холбашкан. Ол демдеглел дептеринге мынча деп бижээн: «Орус болгаш Гималайлар—бо ийи тема кайда-даа ханы холбажы берген».

Сураглыг чурукчунуң бүгү чогаадылгазында Төрээн чурт темазы кол черни эзлеп турар. Ооң сураглыг «Шапкынчы» деп диплом ажылы чурукчу деп атка чедирген. Ук ажылды Л. Толстой, В. Стасова бединиле үнелеп чораан.

Рерихтиң ажылдарының долу каталогу ам-даа тургустунмаан. Шинчилекчилериниң санаа турары-биле алырга, оларның саны чеди муң чедип турар. Ук ажылдар делегейниң хой-хой музейлерин каастап турар. Эң тергин дээн ажылдар бистиң чуртувуста—чурукчу оларны бодунуң чонунга белек кылдыр дамчыткан.

Чурукчунуң «Славяннар» деп болук ажылдары, «Чөөн чүктүң башкылары», «Гималайлар» болгаш оске-даа ажылдары чаз үүлдерни көрүп билгениниң ажыдышкыны, чогаадылганың өөрүшкүзү болур. Кижилерниң эрес-дидим чоруу, акы-дуңмалышкы ёзу чогаадылгада кол черни эзлеп турар. Улуг эчис сорулга дээш маадырлыг чорукка тураскааткан «Жанна д Арк», «Микула Селянинович», «Ригден-Джапо дугайында ыр» деп ажылдар кайгамчык. Ооң аңгыда Ада-чуртүн Улуг дайынының чылдарында тургускан «Орус серия» деп ажылдарда орус маадырларның овур-хевирни чуруп көргүскен. Чурукчу совет улустуң типаелгезинге бүзүрел турган. Сураглыг «Гималай сериязы» чурукчунуң чогаадылгазының эң дээди чадазы бооп турар.

Рерихтиң кайгамчык чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын ханы билип алырынга ооң шүлүктери дузалаар. Ооң шүлүктерин үежилери бедия-биле үнелеп турган. Шүлүктер-даа, чуруктар-даа гуманисчи идеалдарга бараан болган. Кайгамчык чурукчу, шүлүкчү, эртемден бүгү амыдыралы-биле, талантызы-биле бо бүгүге бараан бооп келген.

Л. БЕРНАС,
СЭТА-ның корр.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Тываның найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелеринге, албан организацияларынга, школаларынга, өредилге-даа черлеринге кире бээрге, кайда-даа Совет Тываның 30 чылының байырлалынга белеткел ажылдары калбарып, хайныкан. Сагыш-сеткилге өөрүнчүг, көрүксенчиг-даа-дыр. Күш-ажылчы белектер, чаартылгалар, кааталга-шимелделер...

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадион. Аңаа кежээкиниң 5 шак үезинде-ле хөглүг, чараш аялгалар дыңналып эгелээр. 1200 ажыг сургуулдар болгаш школачылар аңаа кээл чыскаалыптар. Байырлалга белеткелдиң чоруп турары ол. Байырлал хүннериниң бирээзи октябрь 12-де оларның шимченгир, кашпагай оюннарын чон магадап көөр. Мында киржип турар гимнасчылар янзы-бүрү хевирниң шимчээшкининнерин көргүзер.

Оларның ортузунга ийи каът дээрбек тургустуна бээр. 16 кижи тыва, орус оолду, ыысты бедидир кедүүптер. Оларның холдарынга кадыыр, маска кастүп келир. Муң ажыг спортчу Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскааткан XXX деп санны чуруй кааптарга, хөлчок чараш кестүр. Бо спортчу көргүзүгге Красноярскиниң гимнастика талазы-биле 3 спорт мастери болгаш Тываның шилиндеи дээн спортчулары, школа-интернаттың, башкы училищениң сургуулдары киржир.

Оюннуң төвүнге «Саян» ансамблиниң артистери танцылап база ойнаар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Күжүгет Хензиг-оол согааштар-биле көргүзүг база ыылыр.

ЧУРУКТАРДА: белеткелдер үезинде.

О. ОХЕМЧИК.

ШЫДЫРАА

Шыдыраа талазы-биле 1974 чылда Кызыл хоорайның чемпионун өредиринің маргылдаазы эрткен пятницада эгелээн. Ону Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаткан.

Маргылдааның эгелээринің бүдүүзүнде 10 бирги разрядчы, 12 ийги разрядчы—шупту 22 шыдыраачы хоорайның шыдыраа клубунга чыгдып келген. Оларның аразында дуржулгалыг хоочун шыдыраачылар П. Беркович, Д. Ондар, мергежилли чыл бүрү бедип орар талантылыг аныяк спортчулар А. Борзенко, Л. Мохов болгаш өскелер-даа бар.

Ойнакчылар саны хөй болгаш барымдаалаш, маргылдааны швейцар система-биле кыска хуусаада доозарын шыдыраачылар аразында дугурушкаш, пятница кежээзинде бирги салыгны ойнаанар. Баштайгы ужуражыышкынга бирги разрядчылар боттарының артык күштүүн, мергежилиниң бедиин көргүскеннер. Чүтле П. Түлүш ийги разрядчы В. Заворин-биле хайымнашкан; а арткынары арыг тиилелгелерин чедип алганнар.

Ийги салыгда тиилекчилер тиилекчилер-биле, а уттурганнар боттарының аразында ойнаанар. Ооң түүнелинде тергиидекчилериң саны улам кызырылган. Ийги салыгдан 2 санныг Кызылдың пединститутунуң башкылары П. Беркович, А. Борзенко, Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы Даш-оол Ондар, аэропорттуң төлээзи Л. Мохов маргылдааны чедишкиниг эгелеп, арткан ойнакчыларны мурнай бергеннер.

Үшкү салыгда пединститутуң башкылары П. Беркович, Дамбуу Ондар, авиотехник Л. Мохов, бирги разрядчы, эмчи В. Стифоров, Пионерлер бажыңының методизи, бирги разрядчы Н. Онуфриев, кинофикация эргелелиниң инженери С. Наскыл, № 14 механизация эргелелиниң төлээзи В. Заворин, хоорайның улус өредилге колдизиниң ажылдакчызы В. Монсеев удурланыкчыларын удуп алганнар. «Тыва тудуг» трестиң автобаазазында инженер Д. Белов биле «Тываның аныяктары» солунуң ажылдакчызы Д. Канчырның салыы соңгаарлаттынган.

Үшкү салыгның соонда Б. Беркович, Л. Мохов 2—3 санныг болганнар.

Д. САЛЧАК,
маргылдааның кол судьязы.

АВТОТРАНСПОРТКА ОЗАЛ-ОНДАК БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Чылдың сөөлгү кварталының баштайгы айы—октябрь ай автотранспорт шимчээшкинге болгаш кижилериң кылаштаарынга-даа берге үе. Чүге дээрге чамдык черлерге хүндүс суг чаашкын, а дүне хар чаггылааш, малташталып, дошталыр. Ол чорук транспорттуң кандыг-даа хевирлериниң шимчээшкининге эң-не айылдыг. Чолаачылар база хоорай, суурларның чурттакчы чону кичээнгейлиг болбас болза, азы кудумчу шимчээшкининиң чурумун сагывас болза ол үеде улут озал-ондак болуп болур.

Октябрь айның 1-ден эгелеп бистиң чуртувустуң бүгү хоорайларында автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының айы чарлаттынган. Ук айның кол сорулгазы болза, чолаачыларның болгаш хоорай, суурлар чурттакчыларының ортузунга транспорт шимчээшкининиң чурумун сагыырын күштелдирери, бо талазы-биле оларның билии бедидери болур. Ону чедип алыры-биле пропаганданың массалыг хевирлерин калбаа-биле ажыглаары көрдүнген.

Республика найысылалы Кызыл хоорайның милиция органының, ылаңгыя автоинспекциянын ажылдакчылары болгаш хөй-ниитизи бо айга белеткелди баш удур эки организастаан деп демдеглээр херек. Хоорайның транспорт организацияларының девискээрлериндe, кудумчуларның хөй кижи чыглыр черлериндe автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының негелделериниң кудумчу шимчээшкинин сагыырының чурумнарының дугайында плакат, тайылбырларны хөйү-биле аскылаан. Ай дургузунда 8 автотранспорт бүдүрүлгезинге техниканың ниити байдалын хынаар рейдилерни хөй-ниитиниң киржилгези-биле чорудар. Чон ортузунга таймылбырмассалыг ажылды чорударының хемчегларын планнаан.

Хоорайның кинотеатрларында тематиктиг киноларны үндүрүп эгелээн. ДОСААФ-тың автомотоклувунда болгаш «Найырал» кинотеатрда фотовитриналарны дерээн. Ында республиканың мурнакчы чолаачыларының ажылының дуржулгазын база бижээн. Бүдүрүлге коллективтеринге, школаларга автоинспекцияның ажылдакчылары лекция, беседаларны номчуп турар. Өөренакчилерниң «Светофор» деп клуву бодунуң ажылын күштелдиргеи.

Бо бүгү хемчегларни бедик деңнелге эрттирер болза, транспортка бооп турар озал-ондактар эвээжээр, чолаачыларның сагылга-чуруму экижиир, чоннуң кудумчу шимчээшкининиң талазы-биле билиг-медереди бедиир дээрзинге бүзүреп болур.

Чолаачыларның оваарымчахарыысалга чогундан база чамдык кижилериң транспорт шимчээшкининиң чурумун билбезинден айылдыг аварилар ам-даа бооп турар. Озал-ондактың ниити саны харын-даа мооң мурнунда чылдарда турганындан көвүдеп турарын демдеглээр херек. Бо чылдың эрткен тос айларында республиканга ниитизи-биле 88 авария болган. Аңаа 23 кижи олген, 85 кижи бертинген. Мооң мурнунда чылдарда ол хире хөй өлүм-чидиниг аварилар бистиң оруктарывыска болгаш кудумчуларывыска кажан-даа бооп көрбээн.

Автотранспортка озал-ондакты болдурбас, чолаачыларның сагылга-чурумун шынгыыдыр дээш милиция, суд, прокуратура органнары, партия болгаш хөй-ниити организациялары эвээш эвес ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Кижизиндилге, сургаалдадан аңгыдаа, административтиг хемчегларни база ап чорудуп турар бис. Хүн бүрүде барык 30 хире чолаачы янзы-бүрү чылдагаан дээш хемчег алзын турар.

Автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш чарлаттынган айның дургузунда республиканың ажылчы чонары кудумчу шимчээшкининге хамаарыштыр боттарының санал-оналын киирип, автотранспортка озал-ондак болдурбас талазы-биле чарлаттынган айга идепкейлиг киржир ужуралыг.

Г. БРЮХАНОВ,
Кызыл хоорайның автоинспекция салбырының начальниги.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0-5, өскелериге 5-9 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Чөөн угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

17.30—Хроника-документалдыг фильм
18.25—Телемедээлер.
18.40—Уруглаарга. Мультфильм.
19.00—«Беш чылга—шалыпчы күш-ажылды». СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов дамчыдылгада киржип турар.
18.35—Кыска фильм.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар, реклама.
20.00—Телефильм.
20.20—«Агаар баксыраардан дээре чүү турарыл». Уран-чечен фильм.
22.00—22.55—«Аңаа эвес рейс». Телеконцерт.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

УЛУСТУҢ АРТИЗИ

МОЛДАВ ССР. «Чио Чио Сан» деп операда Чио Чио Санның ролюн ССРЭ-ниң улустуң артизи, Молдавияның опера болгаш балет театрының солизи Мария Биешу эң-не эки ойнап күүсеткен. Ооң «Калбак-кара кадынында» Лизазын, «Евгений Онегинде» Татьяназын, «Паяцаларда» Неддазын, «Отеллода» Дездемоназын, «Трубадурда» Леонорازын Улуг театрның, «Ла Скаланың», «Метрополитен-опера» болгаш делегейниң өске-даа театрларының сценалары көргеи. Совет ыраажының ырлаарын Праганың, Софияның, Будапештиң, Варшаваның, Токионуң, Барыын Берлиниң көрүкчүлери магадап дыңнаан. Мария Биешу бодунуң мергежилин доктаамал бедидип турар. Ооң репертуары байлак, ында орус болгаш барыын таланы классиктер, амгы молдав опера, бистиң чурттуң эвилелдешкен республикаларының композиторларының чогаалдары бар. Украинаның тараажыларынга, Каспийниң нефтижилеринге, Сахалиниң балыкчыларынга, Молдавияның виноградчыларынга Мария Лукьяновнаның концерт бүрүзү, ол хамыктың мурнунда совет музыканың пропагандазы болур.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскааткан концерт программазы, Алексей Стырчиниң «Маадырлыг баллада» деп операзында Домниканың, Чайковскийниң «Евгений Онегининде» Татьяна Ларинаның, Вердиниң «Трубадурунда» Леонораның ролдарын эки тургусканы дээш Мария Биешуну ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тыпсыринче саналдап киирген.

ЧУРУНТА: М. Биешу Чио Чио Санның ролюнда.

Т. АНАНЬИНАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● Анатолий Карпов биле Виктор Корчнойнуң аразында шыдыраа маргылдаазы чеди хайымның соонда сав хевээр 2 : 0 болуп, Карпов мурнавыщаан.

● Хоккей талазы-биле бистиң шилиндек командавыстың «Канада-74» деп профессионалдар командазы-биле эрткен субботада Москвага болган үшкү оюну 4:4 кылдыр хайым доозулган. А воскресеньеде болган оюнга 3:2 кылдыр шалдың ээлери тиилээн.

Ынчангаш, совет хоккейистер дөрт тиилелгелиг, канадчылар—чаңгыс. Үш маргылдаа хайым кылдыр доозулган.

● Шыдыраа талазы-биле Колумбияда эртип турар херээженнерниң Бүгү-делегей олимпиадазынга ССРЭ-ниң болгаш Румынияның командалары кайызы-даа 13,5 санныг болган. Ынчангаш тиилекчини илередирде, олар ам-даа дөрт салыгны аразында чорудар ужуралыг.

● ССРЭ-ниң бо чылгы чемпионадынга эң шыырак ойнакчызы деп санаттырган Киевтиң динамовчузу Блохин Москваның торпетовчулары-биле оюнга санны хайым кылдыр деңештиргеш, командазын аштырыышкындан чайлаткан — 1:1. Блохинниң киир тепкен бөмбүктериниң саны ам таптыг-да 15 болуп турар.

Воскресеньеде болган өске маргылдааларның түүнелдери мынадыр: «Арарат» — «Зенит» — 1:0, «Нистру»—«Заря»—0:0, «Черноморец»—«Шахтер» —1 : 0, «Карпаты»—«Днепр»—4 : 3, «Динамо» (Тбилиси)—«Динамо» (Москва)—0:0.

ТЫВА ХҮРЕШ ЧАҢЧЫЛДАРЫН САГЫЫР

Тыва хүрештиң судьяларының болгаш мөге салыкчыларының дугайында билир үүлдеримни база бодалымны бижиирге шиитпирледим.

Мөге салыкчызы кижиниң харыысалгазы улут. Мөгелер идепкейлиг, шалыпкын түүнелдиг хүрешти чорутсун дээш бүгү-ле хемчегларни дүрүмден хажытпайн олар хереглээр.

Тыва хүрешке мөге салыкчызы шагдан бээр турган, ол сагыыр чурумнуг, чаңчылдыг.

Хүреш болган черлерге мөге салыкчыларын көрүп орарга, дыка-ла хөй чазыгларны кылыр-дыр. Ол ышкаш чедир билбес үүлдери база бар. Мөгезин адап үндүрүп келгеш, кайы талазынга тургузуп алырын безин билбес болгулаар. Ынчангаш оларны өөредири негеттинин турар.

Салыкчы кижи мөгеден туттунуп болбас, мөге кижи оон туттунуп алгаш, долгандыр девиир чурумнуг. Ооң соонда доктааткан черинге чедир девээш салыкчызынга дедир келгеш, опаанга кады баар. Девип турар үеде мөгеге бөрт кедирип болбас. Салыкчы кижи мөгезинге арганларны айтып бээр, сүмелерни кадар эргелиг. Мөгези онаан октазын дээш кызар.

Хүрежип турар ийи мөге деңге ушкан ийикпе азы маргылдаалыг айтырыг үүнүп келгенде, мөге салыкчызы судьяларга баар. Мөге кижи ыыаар барбас. Бир эвес мөге кижиниң содаа орду берзе, ону салыкчы солуп бээр.

Салыкчылар мөгелер-биле кады девиир, аразында хүрежи бээр чоруктар тургулаарын көрдүм. Ол шын эвес.

Судьялар, мөге салыкчылары эки ажылдаар болза хүреш шынарлыг, көрүштүг болур.

Судьялар шыңгыы, шиитпирлиг болур болгаш шииткелди шын кылыры күзенчиг. Чажыргаш канчаар боор, чамдык хүреш маргылдааларынга шын эвес шииткелди кыла бээр таварылгалар бистиң судьяларывыста бар. Ооң чылдагаазы хүрежип турар мөгелерни үргүлчү хайгаарап көрбес чоруктан үнүп турар. Ындыг болганда судьяларның саны көвүдедир болгаш харыысалгазын бедидер. Ол ышкаш тыва хүрешти эки билир хоочун мөгелерни судьяладыры ажыктыг деп бодаар мен. Оларны районнардан-даа чалап ап болур. Ындыглар бисте эвээш эвес. Оларга эштер Сүүр-оол, Кумаяк, Ензак, Даваа болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Ийи мөге элээн үр хүрешкеш, октажын чадаар орта, эгин содаан ужулгаш кончулаштырып кадары сөөлгү үеде дыка пептертей болу бергеи. Чараш спортчу хүрештиң төөгүден бээр доктааткан чамдык чурумнарын өскерткен херээ бар бе?!

Тыва хүрештиң чаңчылдарын сагыыр хемчегларни алыры республиканың спорт комитединден негеттинин турар.

О. ЛАМА,
хоочун мөге.

Республиканың хөгжүм-шии театры көрүкчүлерни чалап тур

Октябрь 12, 13-те
К. КУДАЖЫ
«ДАЛАЙ ДҮВҮНДЕ ДАҢГЫНА»
(лириктиг комедия, тыва дылга)

Октябрь 16, 17, 18-те
А. ШТЕЙН
«ИТАЛИЯНЫҢ ЧОВУЛАҢЫ»

Октябрь 19, 20-де
А. САФРОНОВ
«САРКОФАГТЫҢ ЧАЖЫДЫ»
(орус дылга)

Октябрь 23, 24, 25-те
Э. БРАГИНСКИЙ, Э. РЯЗАНОВ
«ТӨРЕЛДЕР»
(комедия, орус дылга)

Октябрь 26, 27-де
А. ФАЙЗИ, Т. ГИЗЗАТ
«ХОРАГАЙ ИДИКТЕР»
(тыва дылга)

Октябрь 30, 31-де
К. КУДАЖЫ
«ДОЛУМАНЫҢ ХУУЛГААЗЫНЫ»
(тыва дылга)

Шиилерниң эгелээри кежээкиниң 19.30 шакта. Коллективтиг чагыгларны хүлээп алыр. Касса 12 шактан кежээкиниң 6 шакка чедир ажылдаар. Телефон 28-29.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыр № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажылагый киллизиниң 21-47, улетүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыр № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 239
ТС 00973